

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd**

Institut ekonomických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Živnostenská banka od založení samostatného
Československa po německou okupaci
(1918-1939)**

**Vypracovala: Kamila Kaucká
Vedoucí: Doc. Ing. Karel Půlpán, CSc.
Akademický rok: 2006/2007**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil pouze uvedené prameny a literaturu

V Praze dne 1. 7. 2007

Kamila Kaucká

Poděkování

Ráda bych poděkovala Doc. Ing. Karlu Půlpánovi, CSc. za cenné věcné připomínky a rady. Dále bych ráda poděkovala zaměstnancům archivu ČNB, zejména panu J. Novotnému, za milé přijetí a pomoc při studiu pramenů.

Živnostenská banka od založení samostatného Československa po německou okupaci (1918-1939)

Kamila Kaucká

Abstrakt:

Tato bakalářská práce studuje dějiny Živnostenské banky v období od vzniku samostatného Československa po okupaci Němci 15. března 1939. Cílem práce je nastínit osudy naší nejvýznamnější meziválečné banky a na jejím příkladu ukázat, jak může banka ovlivňovat významnou část ekonomiky státu. Důraz je kladen hlavně na vývoj Živnostenské banky, její vliv na politiku i hospodaření státu a její ekonomické aktivity. Podrobněji se tato práce zabývá působením banky v koncernových podnicích a jejími reakcemi na politicko-ekonomické změny.

Živnostenská bank from the establishment of independent state of Czechoslovakia to the German occupation (1918-1939)

Kamila Kaucká

Abstract:

This bachelor thesis studies history of Živnostenská bank from the establishment of independent state of Czechoslovakia to the German occupation on 15th March 1939. The aim of this thesis is to document the evolvement of our most recognized banking institution prospering in the between the wars period and on its example to show how bank can influence the important part of state economy. Emphasis is particularly given to bank development and growth, its influence on politics and state economy and its own economical activities. Detailed analysis is done on bank influence on concern enterprise and its reactions on politico-economical changes.

Obsah

Obsah.....	5
Seznam tabulek	7
1. Úvod.....	8
2. Rozmach na začátku 20.let.....	11
2.1. Osobnosti:.....	11
2.2. Organizace:.....	12
2.3. Převrat:	13
2.4. Počátek dvacátých let:	17
2.4.1. Konsorcium pro úvěrové operace státní.....	17
2.4.2. Česká eskomptní banka a úvěrní ústav	19
2.4.3. Škodovy závody	20
2.5. Nostrifikace:	20
2.6. Stávky:.....	22
2.7. Fúze, kartelizace a monopolizace:	23
2.8. Bankovní krize:	24
2.9. Pokusy zahraničního kapitálu proniknout do živnostenské banky:	25
2.10. Úvěry:.....	30
2.11. Vliv na státní hospodářskou politiku:.....	32
2.11.1. Podnikatelské a bankovní organizace	33
2.11.2. Deflace	35
3. Hospodářská konjunktura a následná krize	36
3.1. Hospodářská konjunktura:.....	36
3.2. Vazby mezi koncernovými podniky na prahu krize:.....	40
3.3. Hospodářská krize:	42
3.4. Koncern během krize:	45
3.5. Zahraniční orientace:.....	49
3.6. Státní zásahy ve 30. letech:	50
3.7. Devalvace:.....	51
4. Okupace.....	56
4.1. Před Mnichovem:	56
4.1.1. Hospodářské oživení po roce 1934	56
4.1.2. Zahraniční orientace.....	57

4.1.3.	Dramatický rok 1938 – události do 30. září	58
4.2.	Situace v Sudetech:	59
4.3.	Petschkovo důlní impérium:.....	60
4.4.	Mnichov:	63
4.5.	Poldina Huť a První brněnská strojírenská společnost:.....	66
4.6.	Vítkovické horní a hutní těžířstvo:.....	67
4.7.	Spolek pro chemickou a hutní výrobu:	68
4.8.	Cukrovary :.....	69
4.9.	Škodovy závody a Československá zbrojovka:	70
4.10.	Další koncernové podniky:.....	72
4.10.1.	Pražská železářská společnost.....	72
4.10.2.	Českomoravská-Kolben-Daněk	72
4.10.3.	Mautnerovy textilní závody	72
5.	Závěr.....	74
6.	Použitá literatura	79
6.1.	Publikace:	79
6.2.	www stránky:	80
	Dodatek A	81

Seznam tabulek

Tabulka č. A1: Větší české akciové banky v českých zemích v roce 1919.....	40
Tabulka č. A2: Participační klíč členů konsorcia pro úvěrové operace státní za léta 1920-1936.....	82
Tabulka č. A3: Vývoj akciového kapitálu, rezerv a bilančních úhrnů Živnostenské banky v letech 1918-1937 (v mil. Kč).....	83
Tabulka č. A4: Bilanční úhrn předních komerčních bank v Československu v letech 1922-1937.....	83
Tabulka č. A5: Akciový kapitál a rezervy předních komerčních bank v Československu v letech 1922-1937.....	84
Tabulka č. A6: Úvěrování jednotlivých typů firem Živnostenskou bankou.....	84
Tabulka č. A7: Počty klientů a povolených úvěrů.....	85
Tabulka č. A8: Kontakty Živnostenské banky s jednotlivými typy firem.....	85
Tabulka č. A9: Vztah Živnostenské banky k jednotlivým odvětvím průmyslu, obchodu i soukromníkům.....	86
Tabulka č. A10: Tabulka vlastního jmění, obrátů a zisků (v Kč).....	87
Tabulka č. A11: Geografické rozložení úvěrů povolených Živnostenskou bankou.....	87
Tabulka č. A12: Geografické rozložení firem spojených s Živnostenskou bankou.....	88
Tabulka č. A13: Úvěry Živnostenské banky jednotlivým odvětvím průmyslu, živnostem i soukromníkům.....	88
Tabulka č. A14: Měna používaná v úvěrových operacích banky.....	90
Tabulka č. A15: Způsoby krytí úvěrů Živnostenskou bankou.....	90
Tabulka č. A16: Typy úvěrů Živnostenské banky firmám i soukromníkům.....	91
Tabulka č. A17: Vazby Živnostenské banky ke koncernovým podnikům. Tab.a.....	92
Tab.b.....	93
Tab.c.....	93
Tabulka č. A18: Koncernové podniky Živnostenské banky a její kapitálová účast v nich roku 1930.....	93

1. Úvod

U vzniku banky stály občanské a živnostenské záložny. Již v roce 1865 se v Praze sešli představitelé záložen a dohodli se na založení svého ústředního ústavu. Banka měla plnit funkci jednak vrcholného peněžního ústředí záložen, jednak úvěrového centra pro vznikající české průmyslové podniky. U zrodu banky stáli především tito pánové: Oliva, Skrejšovský, Šimáček a Sladkovský. Banka měla záložnám zabezpečit dostatečný přísun kapitálu.

Dne 25. října 1868 získala Živnostenská banka pro Čechy a Moravu koncesi. Základní kapitál byl 1 mil. zlatých. Banka celkem emitovala 5000 akcií s nominální hodnotou 200 zlatých za jednu akcii. Akcie byly na jméno a volně převoditelné. Živnobanka byla založena v roce 1868 jako ryze česká banka. 8. prosince se konala první valná hromada, na které se sešlo 537 akcionářů a 14. ledna 1869 pak byla Živnobanka zapsána do obchodního rejstříku. Svou obchodní aktivitu začala 1. března 1869 v prostorách v Panské ulici. Její hlavní aktivita spočívala v eskontu směnek a obchodním spojením s cukrovary. Poskytovala jim úvěry, daňové záruky či přejala komisionářský prodej.

Po skončení prusko-rakouské války se začala Živnobanka ještě více rozvíjet a přecházela na typ banky podnikatelské. Rozšířila obchody s cukrovary a také začala se zakladatelskou činností, spoluzaložila např. Českou banku pro stavby a nemovitosti. Zvyšoval se objem vkladů, i když šlo zejména o drobné nastřádané úspory. V roce 1871 začíná obchodovat s cennými papíry na nově otevřené pražské burze. Banka v tomto období zaznamenala velký rozmach. V květnu 1872 byla zřízena první filiálka Živnostenské banky mimo naše území, a to ve Vídni. V roce 1873 probíhající hospodářská krize postihla i Živnobanku. Banka měla tehdy velké problémy. Nebezpečně půjčovala neperspektivním klientům, což se jí také vymstilo. Na úhradu ztrát odepsala ze svého akciového kapitálu 2 mil. zlatých. Po překonání této krize přichází krize v cukrovarnictví v letech 1874 a 1875. Cukrovary nemohly splácet úvěry, a rostly tak bankovní pohledávky. Banka se ovšem z problémů poučila a nadále se ubírala cestou konzervativní úvěrové politiky. I v bankovních obchodech vyžadovala většinou sto procentní krytí, což je u banky velmi neobvyklé. Pečlivě také sledovala hospodaření firem, které si u ní půjčovaly.

V 90. letech banka zaznamenala vzestup, rozšiřovala pole své působnosti a stala se středně velkým ústavem s hospodářskými úkoly. I v této době zůstává jedinou národnostně

českou bankou. Zastávala tvrdé úvěrové podmínky. Úrokové sazby měla na horní hranici nad diskontní sazbou, dále vyžadovala záruky a celou řadu provizí. Získala tak vliv na mnoho společností. Těžiště jejího obchodního zájmu se pomalu přesouvalo od cukrovarů k průmyslu strojírenskému. V roce 1891 se kurs akcií banky dostal natrvalo nad jejich nominální hodnotu. Počátkem století dochází po hospodářské konjunktuře k hluboké depresi, která měla za následek nadbytek peněz a nízkou úrokovou míru. Oživení nastává kolem roku 1910. Roku 1909 byl akciový kapitál Živnobanky již 40 mil K.

V předválečných letech se oprostila od provinciální omezenosti: před první světovou válkou měla 21 filiálek a 15 expozitur, její akciový kapitál dosahoval 80 mil. K a rezervní fondy činily 26 mil. K. Nejvýznamnější ale pro její další působení byla výše svěřených prostředků – 433 mil.K, které byly jak od soukromníků, tak od záložen. Mohla tak odstartovat rozsáhlou obchodní a úvěrovou aktivitu. Banka dále nabývala na důležitosti, založila řadu poboček a pronikala i za hranice monarchie: na Balkán a do Ruska. Logicky proto ze svého názvu vypustila „pro Čechy a Moravu“. Před válkou měla již vybudovaný koncern, který zahrnoval především podniky potravinářského, textilního a strojírenského průmyslu.

„Krátce před válkou pronikla i do konsorcia bank pro státní půjčky a do Rakouské kontrolní banky. Úspěšně spolupracovala s vídeňským kapitálem a státním aparátem, což jí ovšem nebránilo v zahájení kapitálové expanze do slovanského světa, ať již v rámci monarchie či na území tehdejšího ruského impéria, zejména do Varšavy. Dceřiné banky měla v rakouských městech Lublani, Terstu a Osijeku, a ty tvořily bázi pro její pronikání na celý Balkán.“ (Půlpán, K.: *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. II.díl.* Karolinum, Praha, 1993: 348). Vše ovšem probíhalo v mezích oficiální rakouské zahraniční a obchodní politiky.

Po vyhlášení války došlo k hromadnému vybírání vkladů. Průmysl nejprve stagnoval, ale později se přeorientoval na válečnou výrobu. I během první světové války si banka udržela své postavení a dokonce nadále posilovala. Setkala se ovšem s odporem rakouské byrokracie, která za záminkou nízkého upisování válečných půjček dohnala některé její představitele před soud. Za velezradu byl v roce 1917 souzen, tehdy ještě náměstek vrchního ředitele, J. Preiss. Další členové managementu byly souzeni za „činy proti válečnému úsilí“. Získali si tak sympatie bojovníků za národní svobodu a po válce i důležité postavení ve společnosti.

Velké množství svěřených peněz měla banka problém umisťovat. Protože se do válečných půjček zapojila minimálně, nebyl o část peněz vůbec zájem. Banka tak ke konci války vyplácela pouze jednocentní úrok. To se ale po válce změnilo, neboť průmyslové podniky i živnostníci potřebovali na restrukturalizaci a obnovu podnikání rozsáhlé úvěry.

Roku 1918 proto jako největší národnostně česká banka plně využila své příležitosti. *„Byla přímo předurčena českou mocenskou a ekonomickou elitou k ovládnutí části hospodářských pozic, které do té doby u nás zaujímaly především vídeňské velkobanky a podnikatelské kruhy. Nejvíce profitovala na státních zásazích do ekonomické a majetkové struktury Československé republiky. Sama podporovala vládu organizováním a finančním zabezpečováním vnitřních a zahraničních půjček a dalších úvěrových operací státu.“* (Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti).* In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období.* Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 95)

2. Rozmach na začátku 20.let

2.1. Osobnosti:

Živnobanka byla velice obezřetná v rozvíjení bankovních obchodů. Její personál vykazoval velkou dávku odbornosti a kvalifikovanosti. K chybám docházelo pouze zřídka a okamžitě se přistoupilo k jejich odstranění. Vrcholný management se svou profesionalitou blížil západoevropské špičce.

Vrchní ředitel Jaroslav Preiss byl mimořádnou a velmi odborně fundovanou osobností. Stál v čele banky skoro po celé meziválečné období a zastával mimo toho řadu funkcí. Dokázal odhadnout ziskovost obchodů tak, aby Živnobanka prosperovala. I v době krize jí vedl s cílem neztratit důvěru zákazníků. Dobrou reputaci měl jako jeden z mála českých bankéřů i v zahraničí. Dalšími významnými postavami, na vysoké odborné úrovni, byli náměstci vrchního ředitele Antonín Tille a Jaroslav Bělohříbek. Bělohříbek ale musel banku na konci 20. let opustit kvůli upřednostňování soukromých zájmů. K mladší generaci manažerů pak patřili Vojtěch Mixa, bývalý generální tajemník Ústředního svazu československých průmyslníků, Zikmund Konečný a Josef Velka.

Tito přední manažeři již rozuměli tokům peněz a kapitálovému trhu. Ovšem stále v nich přežívaly ideje hospodářského nacionalismu. Ten se projevil ve 30. letech, kdy se Živnobanka orientovala na udržení a posilování domácích pozic místo toho, aby hledala alternativní možnosti. „*Evidentně neexistovala celkově dobrá informovanost a koncepční příprava různých eventualit. Máme na mysli např. neexistenci filiálek, afilací, příp. dceřiných společností v bezpečnějších částech Evropy a v USA, kam by bylo možné přesunout v případě potřeby zdroje k perspektivnímu financování strategických politických cílů.*“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 254)

Existovala zde ale i kritika banky, a to zejména ze strany levice. „*Tvrdě útočila zejména na vládu, 'bankokracie z okruhu Živnostenské banky', jejíž nenasytná rozpínavost prý dusí malé peněžní ústavy jako 'útulky drobných střadatelů'¹ a přímo s potěšením*

¹ Jančík, D., Kalina, T.: *Banky a společnost v meziválečném Československu*. In: Historický obzor 5, 11/1994: 250-253

odhalovala propletence vztahů bankovních a politických kruhů.“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 252)

2.2. Organizace:

Živnostenská banka byla bankou univerzální, sloužila jako depozitní i jako zakladatelská banka. Po vzniku státu bylo založeno depozitní oddělení a banka byla přebudována na banku s mezinárodním působením. Organizační struktura byla pevně dána jednacím řádem z roku 1926. Centrála byla v Praze Na Příkopě naproti Prašné bráně. Postupně banka rozšiřovala pole své působnosti a ve 30. letech potřebovala další prostory. Nová budova (dnešní budova ČNB) byla dokončena v roce 1942.

V centrále sídlilo 14 oddělení a odborů. Nejvýznamnější bylo průmyslové oddělení, které řídil až do roku 1926 Josef Horák. Toto oddělení mělo na starosti agendu koncernových podniků a také podniků, s nimiž Živnostenská banka udržovala obchodní styky. Dále se podílelo na nostrifikaci a akciování soukromých podniků. Další důležitá oddělení byla oddělení úvěrní, burzovní a depozitní. Po roce 1918 existovala také oddělení cukerní a železářské, ale v roce 1921 byl komisionářský prodej cukru převeden na dceřině společnosti.

V poválečných letech již existovala síť poboček, 20 jich bylo v Československu a 4 v zahraničí. Pobočky v Krakově a Lvově byly krátce po válce na nátlak polské vlády zrušeny. Také pobočka v Terstu, která se zaměřovala na zahraniční obchod byla později zavřena. Pouze pobočka ve Vídni, která měla na starosti obchody na území bývalé monarchie měla delší trvání. Domácí síť poboček byla po válce naopak posílena. V roce 1919 a 1920 vznikly pobočky v Hodoníně, Teplicích, Ústí nad Labem, Bratislavě a Košicích. Zrušena byla pouze pobočka v Jindřichově Hradci. Do roku 1938 fungovala stálá síť 24 poboček a 4 expozitur v Praze.

Banka byla řízena ředitelstvem. Výkonný výbor rozhodoval na návrh ředitele o významných obchodních transakcích, vysokých úvěrech, řízení koncernových podniků a personálních otázkách. Byl to nejdůležitější orgán banky. V jeho čele stál vrchní ředitel banky, který měl rozhodující slovo, dále pak předseda, místopředsedové a 2 členové správní rady.

Správní rada se zaměřovala na obchodní politiku. Určovala strategii koncernu a úvěrovou politiku. Předsedy správní rady byly představitelé koncernových podniků např. František Malínský, Bohuslav Mařík, František Hruška. Zpravidla ale nebyly významnými osobnostmi ani banky ani koncernových podniků (mimo generálního ředitele ČKD Maříka). Nejvýznamnější osobou byl opět vrchní ředitel banky Jaroslav Preiss, který byl zároveň místopředsedou správní rady. Po svém odchodu do důchodu v roce 1938 se Jaroslav Preiss stal dokonce jejím předsedou. Do správní rady se volilo na valných shromážděních, a to odděleně za soukromé akcionáře a záložny.

2.3. Přebírat:

Živnostenská banka měla mezi ostatními československými bankami výsadní postavení. Před první světovou válkou byla nejsilnější národnostně českou bankou a i po rozpadu monarchie si zachovala vedoucí postavení jak v bankovníctví tak v hospodářském životě nově vznikajícího státu. Již od roku 1917 se pořádaly schůze Svazu českých bank², kterému J. Preiss předsedal. Projednávaly se otázky finanční a organizační týkající se nového státu. 6. listopadu 1918 svolal Jaroslav Preiss zaměstnance Živnostenské banky a vyzval je k bezvýhradné práci pro nový stát. Jaroslav Preiss ve státní samostatnosti viděl: „*jedinečnou šanci přeměnit dosud provinciální české hospodářské myšlení v myšlení světové.*“³ Živnobanka se tak podílela na upsání půjčky Národní svobody⁴ v roce 1918

Preiss se nestal ministrem financí, i když byl pověřen vypracováním zásad ekonomiky budoucího státu – základního hospodářského zákona českého státu.⁵ V tomto zákoně již v září 1918 nastínil program nové ekonomiky a také měnovou odstavku včetně kolkování, kterou pak provedl v roce 1919 Alois Rašín, první československý ministr financí a Preissův blízký přítel. Alois Rašín byl stejně jako Preiss zastáncem liberalismu. „*Peroutka si dokonce přátelstvím mezi Rašínem a Preissem vysvětloval tak dalekosáhlé jevy, jako bylo vytvoření prostoru pro mohutný poválečný nástup českých bank, které z velké části ovládly republikovou ekonomiku.*“ (Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 56) Preiss zůstal věrný Živnostenské bance, v níž mohl fakticky

² Svaz českých bank hájil zájmy bank v oblasti průmyslu i politiky.

³ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 55

⁴ Z celkové výše 1, 048 mld. K poskytl státu 329,9 mil. K.

⁵ Tento zákon nebyl sice parlamentně schválen, ale řada bodů byla realizována, čímž si Živnobanka získala vliv na směřování československé ekonomiky.

ovlivňovat, jako ředitel naší nejdůležitější banky, hospodářské dění. Chtěl ji pozvednout na evropskou úroveň. Kromě toho zůstal hlavním Rašínovým poradcem. Živnostenská banka si dokázala udržet těsné vazby na významné lidi z vládních kruhů či na centrální úřady v Praze, které ovlivňovaly státní hospodářskou politiku, i po atentátu na Rašína.

Novým podmínkám se Živnobanka dokázala rychle přizpůsobit, díky svému kapitálovému a personálnímu vybavení, a svého postavení také využila. Do roku 1923 dosáhla největšího růstu. Jiné ústavy se stále řídily bankovními metodami z předválečného Rakouska. Pouze Živnobanka se dokázala přeorientovat na moderní styl práce. Již od prosince 1918 v Živnobance každým dnem narůstal počet zájemců o zřízení bankovního účtu. „*Pro nás znamená to zatím přírůstek vkladů, naděje však, že nám to vývojem času přinese zvýšení našich kreditních obchodů, které jsou současně hlavním zdrojem našich příjmů*“ (Zápis správní rady ŽB 11. 12. 1918)⁶ Rostl i obchod s cennými papíry a vklady na vkladních knížkách (za listopad 1918 z 609 na 816 mil. Kč). V roce 1918 měla Živnostenská banka vlastní akciový kapitál již 120 mil. Kč, v roce 1919 již 160 mil. Kč, později pak 200 mil. Kč. Dále ho banka nezvyšovala, ale byl zhodnocen posílením koruny. Živnostenská banka měla také mnohem vyšší rezervy a bilanční úhrn než ostatní banky u nás. V roce 1922 měla 114 mil. Kč rezerv. K prudkému nárůstu došlo v bilančním úhrnu Živnobanky. Po vzniku Československa dosahoval výše jen 1,8 mld. K, do roku 1922 vzrostl na 5,2 mld. Kč.

V roce 1919 nastal rozhodující okamžik ve vývoji Živnostenské banky. Příliv peněz do ní stále rostl a postupně se stávala pravou velkobankou. Vklady rostly i díky kolkování měny. Lidé spěchali do banky, aby si peníze uložili na vkladní knížku. V tomto roce měla banka 3 hlavní úkoly: společně s ministerstvem financí provádět valutové a daňové operace tak, aby banka byla co nejméně finančně zatížena. Dále navázat kontakty s velkými evropskými bankami a zajistit po válce jídlo pro občany. Již brzy po měnové odluce na jaře 1919 se podniky začaly obracet na banky v Československu, které měly kapitál, ale i potřebné styky s vládou. Nastaly totiž problémy s úvěrováním a s ostatními náležitostmi. Mezi nejvíce vyhledávané banky patřila spolu s Agrární bankou i Živnostenská banka. Obě takto získávaly výhodná spojení i zastoupení ve správních radách podniků.

⁶ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky, Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 57

Banka poskytovala úvěry na základě konzervativních principů. Také vyplácela nízké dividendy, neodpovídající jejím ziskům. Ty činily 17-50 mil. Kč ročně a banka je pak ještě záměrně snižovala. „Zde se projevil rozhodující vliv vlastního bankovního managementu, který v dividendové politice dokázal ovlivnit i správní radu a utlumit protesty akcionářů.“ (Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 95)

Živnobanka kontrolovala měnovou a fiskální politiku, ale i zahraniční obchod. Od jara 1919 začínala Živnostenská banka úvěrovat podniky, kterým dříve poskytovaly úvěry vídeňské velkobanky nebo které byly součástí jejich koncernů. S těmito bankami Živnostenská banka spolupracovala, jednalo se zejména o Allgemeine Österreichische Boden-Creditanstalt („Bodenkreditka“) a Creditanstalt für Handel und Gewerbe („Kreditka“). Nejvýznamnější spoluúčasti měly tyto banky v Mautnerových textilních závodech, Schoellerových cukrovarech a ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu. V červenci 1919 se Živnostenská banka dohodla s Boden-Creditanstaltem o financování podniků jeho koncernu např. Spolku, Cosmanos, D. Fanta, Schoeller, Báňské a hutní společnosti, Schindler a Stein, které tak se staly součástí jejího koncernu. Vazby podniků na rakouské banky se neustále uvolňovaly, čemuž přispěl také pád Boden-Creditanstaltu a insolvence Creditanstaltu. Od povolení jednotlivého úvěru bylo blízko k navázání stálého úvěrového spojení, tím pak Živnostenská banka získávala zastoupení ve správních radách a dokonce také kapitálové účasti v podnicích.

Během tří let po vzniku Československa takto Živnobanka získala trvalá úvěrová a obchodní spojení s nejvýznamnějšími podniky u nás: Škodovy závody, Ringhofferovy závody, Breitfeld-Daněk, Báňská a hutní společnost, Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Buštěhradská dráha, Severní dráha Ferdinandova, Závody Fantovy, Čížkovská cementárna a Rakovnické a poštorenské keramické závody. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi navázala úvěrové spojení s firmou Coburg v Trnavě a Bantlinovými chemickými továrnami v Perečíně. V roce 1920 došlo ke kapitálovému propojení s Českou eskomptní bankou a úvěrním ústavem (viz 2.4.2 Česká eskomptní banka a úvěrní ústav), proto Živnostenská banka začala úvěrovat i podniky spojené s tímto ústavem např. Královodvorskou cementárnu, Pražskou železářskou společnost, Válcovny Mannesmannových trub a Poldinu Huť.

Po vzniku nového státu se banky začaly také zajímat o zajišťování finančních transakcí importu a exportu. Velice významné bylo např. jednání představitelů Živnobanky s Američany o úvěru na nákup bavlny. Na tomto příkladu můžeme vidět, že zájmy banky a republiky byly úzce spjaty. V únoru 1919 byl založen syndikát sedmi nejvýznamnějších bank u nás, v jehož čele stála Živnobanka jako gestor, zabývající se dovozem surovin. Ten půjčku garantoval, banky se musely zavázat celým svým jměním. Jednání se ovšem komplikovala. Sami ředitelé Živnobanky Tille a Horák museli odjet do Ameriky osobně popsat situaci u nás. Situace se zlepšila až po podpisu mírové smlouvy s Německem. Konečný úvěr dosáhl výše 6 300 000 USD.

V bance se také debatovalo, kam exportovat české výrobky. Na místo Rakouska se rychle dostávalo jako největší obchodní partner Německo. Vláda však chtěla exportovat do Anglie a Francie. J. Preiss byl ale jiného názoru. Vystoupil v květnu 1919 na sjezdu Ústředního svazu československých průmyslníků s návrhem vyvážet na západ, ale především na východ a jih. To prosazoval i Rašín, který chtěl „dobýt“ Blízký východ. Oba pochopili, že přes politickou spolupráci se západními velmocemi, hospodářská spolupráce nebude možná.

Kvůli inflačnímu přebytku peněz se banka již v roce 1919 vrhla na zakládání nových podniků. V novém státě chyběly podniky, které by zajišťovaly mezinárodní obchod a dopravu. V roce 1919 Živnobanka založila společnosti: Akciová společnost na stroje a slévárny v Táboře, Telegrafia, První československé továrny na dýhy. V roce 1920 vznikly např. Union a Runa. Další podniky zakládala se svými partnery např. Elektru. I v zahraničí založila sama čtyři společnosti: Česko-švýcarskou textilní obchodní společnost, Českou chmelařskou vývozní a dovozní společnost, Fož a Český syndikát pro vývoz tabulového skla.

Živnostenská banka vytvořila koncern tvořen velice významnými podniky. „*Své do značné míry výlučné postavení získala nejen díky kapitálové síle, velkým finančním rezervám a rozsáhlým svěřeným prostředkům, ale také za pomoci státních orgánů.*“ (Půlpán, K.: *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. II.díl.* Karolinum, Praha, 1993: 362)

2.4. Počátek dvacátých let:

Živnostenská banka se zaměřovala v tomto období především na nostrifikaci, jejíž prostřednictvím získávala vliv na hospodářství. (Podrobněji viz 2.5 Nostrifikace:) Mezi lety 1920-1923 Živnostenská banka získávala zastoupení ve správních radách většiny podniků, kterým poskytovala úvěr. Na počátku 20. let se zaměřila na zvyšování svých kapitálových účastí a spolupráci s podniky, které dříve patřily do koncernů vídeňských bank, spíše než zakládání podniků či investování.

Nakupovala na vídeňské burze akcie perspektivních podniků působících na území Československa, někdy koupila dokonce celé firmy. Vídeňští vlastníci měli strach ze socializace, a tak akcie prodávali. Jen malá část akcií zůstala na nostru banky. Většinu akcií Živnostenská banka prodala svým dceřiným společnostem, tzv. „spřáteleným firmám“ či soukromým českým podnikatelům. Akcie si banka většinou ponechala v úschově, a měla je tak k dispozici pro valné hromady. Z větších společností jmenujme Rakovnické a poštorenské keramické závody, Čížkovskou cementárnu či Skřivankou rafinerii cukru. V letech 1920-1921 se stala majoritním vlastníkem akcií podniků Fauck a Schneck, Spojených továren na fezy, Společnosti pro zápalkové zboží Hélios, Továrny na umělá hnojiva v Žilině a Bantlinových chemických závodů v Perečině. Získala také řadu menšinových účastí, ale i ty byly pro budoucnost velmi významné. Většina těchto podniků se totiž později stala součástí koncernu Živnostenské banky.

Živnostenská banka se také věnovala zakladatelské činnosti. Do roku 1921 založila sama čtrnáct podniků a dalších jedenáct založila společně s jinými bankami. V popředí jejího zájmu stály služby, které u nás dříve poskytovaly rakouské firmy, a proto v novém státě chyběly. Založeny byly např. Akciová společnost na šicí stroje v Soběslavi, Akciová továrna na stroje a slévárna v Táboře, „Fož“ (slovenská akciová společnost pro obchod se železem) a Obchod s uhlím Živnostenské banky. V letech 1922 a 1923 tuto činnost omezila a věnovala se spíše získávání kapitálových účastí v nostrifikovaných podnicích.

2.4.1. Konsorcium pro úvěrové operace státní

Živnostenská banka byla včele konsorcia bank pro úvěrové operace státní. Toto konsorcium sloužilo především k uskutečňování státních finančních transakcí. Samo poskytovalo úvěry státu či se podílelo na upisování půjček ze zahraničí. Zejména šlo o vnitřní

státní půjčky, půjčky československému státu⁷ či obcím od anglických a amerických bank v letech 1922 až 1924, americké půjčky Československu v letech 1925-1926 a francouzskou půjčku z roku 1931. Snažilo se dohodnout co nejnižší úrokové sazby pro stát a nejvýhodnější lhůty splátek, ale podílelo se také na dodávce surovin. Živnobanka tak získala cenné zkušenosti na mezinárodním kapitálovém trhu a s mezinárodními jednáními.

Konsorcium se účastnilo i na půjčce Československa Rakousku „*Československý kapitál se snažil v rámci nostrifikace a repatriace co nejvíce oslabit vliv rakouského kapitálu v československém hospodářství, ale současně usiloval, aby rakouské hospodářství učinil závislým na Československu.*“ (Pátek, J.: *Československo-rakouské kapitálové a kartelové vztahy v letech 1918-1938*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 129) Rakousku byla v roce 1921 poskytnuta půjčka ve výši 505 mil. Kč a roku 1923 650 mil. Kč. Štědrost československé vlády vůči Rakousku popsal J. Preiss takto: „*Chci ohledně Rakouska dosíci toho, aby jich hospodářská závislost na nás upevnila.*“ (Soják, V.: *O československé zahraniční politice v letech 1918-1939*. Praha, 1956: 114)⁸

Konsorcium také poskytovalo krátkodobé zálohy státu formou pokladničních poukázek. Živnostenská banka k tomu však nebyla příliš přístupná. Tyto státní kredity odčerpávaly její volné zdroje, a i proto např. odmítla v roce 1924 půjčit ministerstvu financí 300 mil. Kč. „*Tento přístup korespondoval s názory managementu banky v čele s vrchním ředitelem Preissem. Ten totiž razil zásadu, aby československý stát snižoval své neúměrné vnitřní zadlužování, které mohlo podlomit stabilitu měny a nepříznivě ovlivňovalo peněžní trh. Pravdou je, že stát nehospodařil se zapůjčenými prostředky vždy úsporně.*“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 248) Tento přístup vyvolal odpor u vládních orgánů a konkurenčních finančních uskupení, zejména Škodovky a Anglo-Pragobanky. Ty pak podnikaly kroky směřující proti zájmům Živnobanky.

⁷ Tyto půjčky souvisely především s povinností Československa splatit část předválečných dluhů Rakouské monarchie jako její nástupnický stát

⁸ Citováno dle: Pátek, J.: *Československo-rakouské kapitálové a kartelové vztahy v letech 1918-1938*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 130

2.4.2. Česká eskomptní banka a úvěrní ústav

Živnostenská banka získala také na začátku 20. let zastoupení ve správní radě a kapitálovou účast v České eskomptní bance a úvěrním ústavu, v tehdy 2. nejvýznamnější československé bance, která měla rovněž v koncernu řadu důležitých průmyslových podniků. Tato banka vznikla v roce 1919 sloučením Böhmische Escompte-Bank a československých filiálek Creditanstalt für Handel und Gewerbe. Stala se bankou s česko-německou správou a multinacionální peněžní účastí. Československý syndikát vedený Živnobankou podílející se na této transakci odkoupil v této bance majoritní podíl akcií od Niederösterreichische Escompte-Gesellschaft. Böhmische Escompte-Bank převzala od Creditanstaltu všech 10 poboček na území Československa. Živnobanka získala více než 50% nově vydaných akcií po navýšení akciového kapitálu (z 12 mil. na 48 mil.Kč) v roce 1919. V následujícím roce byl akciový kapitál navýšen ještě třikrát na konečných 100 mil. Kč, Živnobanka získala pokaždé většinový podíl akcií.

Česká eskomptní banka a úvěrní ústav se také podílela na zvyšování akciového kapitálu Živnobanky, čímž provázanost obou ústavů ještě vzrostla. V roce 1920 dokonce uzavřeli dohodu o postupu vůči Svazu československých bank a České bance Union a společné obchodní aktivitě. Společně se podílely např. na řízení Válcoven Mannesmannových trub, Závodů Ringhoffer a Spojené továrny hospodářských strojů Fr. Melichar-Umrath. Společné konsorciální transakce prováděly také v Královodvorské cementárně, Pražské železářské společnosti. Spolupracovaly i na obchodu s cukrem, ale roku 1924 se v něm Česká eskomptní banka a úvěrní ústav osamostatnila.

Společným postupem dvou nejsilnějších československých velkobank se dominantní postavení Živnobanky ještě posílilo. Hospodářskou politiku pravidelně konzultovali ředitelé obou ústavů J. Preiss a O. Feichenfeld. *„Jak ukazují zápisy správní rady Živnobanky i důvěrná korespondence ředitelů, obě banky v obchodních záležitostech úzce spolupracovaly, přičemž vrchní ředitel České eskomptní banky O. Feilchenfeld respektoval stanoviska vrchního ředitele Živnobanky J. Preisse. Lze říci, že oba bankovní koncerny tvořily pod vedením Živnobanky jednotnou, daleko nejmocnější finanční skupinu.“* (Půlpán, K.: *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. II.díl.* Karolinum, Praha, 1993: 363) Tato situace také pomohla ke stabilizaci Československa a zájmu zahraničních finančních skupin o hospodářské dění u nás. Ke výraznému snížení kapitálové účasti

Živnostenské banky v České eskomptní bance a úvěrním ústavu došlo až během hospodářské krize. Nadále ale probíhala spolupráce obou bank na poli poskytování úvěrů spřáteleným podnikům. Živnobanka dokonce poskytovala České eskomptní bance krátkodobé překlenovací úvěry.

2.4.3. Škodovy závody

Zvláštní situace byla kolem Škodových závodů, původně měly být také nostrifikovány. Živnobanka jim po válce poskytla úvěr, neboť se dostaly do nesnázi. Vedení banky chtělo také zjistit, zda by bylo možné závody odkoupit. O této možnosti se také jednalo na výkonném výboru. Baron Škoda nabídl k odkupu 60 tisíc akcií po 232 Kč. J. Preiss měl dokonce stát v čele správní rady. Transakci měl provést syndikát bank s Živnobankou v čele. Tuto možnost podporoval ministr financí Alois Rašín i Kramářova vláda, ale po volbách v roce 1919 byla vytvořena nová vláda v čele s V. Tusarem, která tuto transakci nepodpořila. Socialisté podporovali spíše zestátnění firmy. Ale nakonec nabídku na odkup akcií dali místo toho francouzskému kapitálu, čímž chtěli docílit angažovanosti Francie na československém osudu. Živnobanka tak pouze zprostředkovala prodej 40 000 akcií. K transakci došlo v roce 1919. Banka se ale i nadále pokoušela proniknout do Škodovky. V roce 1920 například jednal J. Preiss v Paříži o spojení Škodovky se Spojenými strojírnami.

2.5. Nostrifikace:

Díky přesunu úvěrových spojení z Vídně na československé banky, který probíhal od roku 1919 po celý průběh nostrifikace do roku 1924, a zvětšení domácího kapitálu ztratila Živnobanka provincionální charakter a stala se velkobankou. Při nostrifikaci šlo o přenesení sídla společnosti působící v Československu skutečně na naše území. Přitom banka často získala podíl na akciovém kapitálu dané společnosti, účast ve správní radě a úvěrové spojení. Řízení změny sídel podniků z Rakouska do Československa měla na starosti nostrifikační komise zřízená při ministerstvu průmyslu a obchodu, se kterým měla Živnobanka dobré vztahy. Společně s ministerstvy průmyslu a vnitra měla zajistit nejen přesídlení firmy, ale i změnu vedení.

Nostrifikace byla z hlediska budoucnosti velice výnosná činnost. Byla to vlastně další snaha, jak získat stálá bankovní spojení s podniky, které se dříve orientovaly na Vídeň.

Věnoval se jí sám vrchní ředitel Preiss společně s R. Hotowetzem, členem výkonného výboru, od září 1920 ministrem průmyslu. Jednalo se především o finanční transakce a kapitálové vybavení nostrifikovaných podniků, které působily hlavně v důlním, hutním, textilním, papírenském a chemickém průmyslu, strojírenství, v oblasti stavebních hmot či cukrovarnictví. Takto získala Živnobanka kapitálové účasti např. v Báňské a hutní společnosti, Pražské železářské společnosti, Poldině Huti, Spolku pro chemickou a hutní výrobu, Bantlinových chemických továrnách, Královské cementárně, Mautnerových textilních závodech a Schoellerových cukrovarech. Měla také zastoupení ve správních radách a mnohdy i ve výkonných výborech nostrifikovaných podniků. Tímto způsobem si Živnostenská banka vytvořila skvělé předpoklady pro budování svého průmyslového impéria a rozšiřování koncernu. Nostrifikační proces znamenal i změnu úvěrové politiky Živnobanky: přesun od malých soukromých živnostníků k velkým průmyslovým podnikům. Banka také získala přímý vliv na státní finance: stála v čele Svazu československých bank a vliv měla i v Bankovním úřadu při ministerstvu financí (později z něj vznikla Národní banka československá). S nostrifikací se do Československa dostával ovšem i cizí kapitál. „*Vláda ho všestranně podporovala, skupina kolem Živnobanky zaujímala od roku 1921 zdrženlivější postoj.*“ (Lacina, V.: *Formování československé ekonomiky*. Praha, 1990)⁹

„*Způsoby finančního zabezpečení nostrifikovaných podniků a hlavně kapitálové pohyby se na veřejnost nedostaly. Ani výroční zprávy a jubilejní publikace k této otázce nic neříkají. Přiblížit pozadí kapitálových pohybů umožňují zachovalé materiály Živnostenské banky. Na jejich základě je možné zrekonstruovat postup při nostrifikaci dvou firem, o které měla Živnostenská banka zvláštní zájem: Mundus a Meisl.*“ (Lacina, V.: *Nostrifikace v prvním desetiletí československé republiky*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 117)

Mundus a Kohn vyrábějící nábytek byla jedna z prvních nostrifikovaných firem. V prosinci 1920 byla založena v ČSR firma Mundus, která převzala zdejší továrny. Mateřská firma dostala 45% akcií, Živnobanka 10%, Česká eskomptní banka také 10% a 30% bylo prodáno komisionálním prodejem. Od každé z bank získala společnost úvěr 30 mil. Kč. Obdobný postup byl i v případě podniku Meisl. Byla opět založena československá firma a

⁹ Citováno dle Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 27

akcie byly rozděleny následovně: třetina zůstala původní společnosti, Živnobanka, Creditanstalt, Česká eskomptní banka a Anglorakouská banka získaly každá po šestině akcií.

Zajímavá byla i nostrifikace v pojišťovnictví. Česká pojišťovna Moldavia, kontrolovaná Živnostenskou bankou, byla sloučena s filiálkami italské Assicurazioni Generali. Vznikla společnost Moldavia - Generali s českým a italským kapitálem. Klienty této pojišťovny byly především koncernové podniky Živnobanky. V prosinci 1920 došlo k dohodě o převzetí filiálek První rakouské pojišťovací společnosti společností Sekuritas. Tato nově vzniklá společnost byla v rukou Živnobanky a První rakouské. Živnostenská banka se také podílela za pomoci ministerstva financí na jedné z prvních nostrifikací v bankovníctví, kterou byla již zmiňovaná fúze filiálek Creditanstaltu s pražskou Českou eskomptní bankou.

Roku 1928 byla dokončena nostrifikace Válcoven kovů a.s. Tento podnik dříve patřil do koncernu Österreichisch-ungarische Zinkwallzwerke AG. „*Vedení banky po ukončení transakce s uspokojení konstatovalo, že průvazský podnik nemá v Československu konkurenci.*“ (Romplová, M., Sládek, Z.: *České obchodní banky a jejich úloha při tvorbě finančních a kapitálových vztahů ve střední Evropě, zejména vůči Maďarsku*. In: *Měnové systémy na území českých zemí 1892-1993*. Opava-Praha, 1995: 147) Živnobanka se podílela také na nostrifikaci Maďarských podniků jako byl budapeštský koncern Oderberger Mineraloel-Raffinerie AG, kterému patřily rafinerie v ČSR, Jugoslávii, Maďarsku a Rumunsku. Byla vytvořena společnost Odra, průmysl minerálních olejů s rafineriemi v Kežmaru a Bohumíně.

2.6. Stávky:

Vlna stávek zasáhla i Živnostenskou banku, stávka začala 23. června 1921. Celkem trvala 5 týdnů a velmi ovlivnila postavení bankovních úředníků. Ještě po osmi letech se psalo ve Věstníku: „*Prožitých osmi let neradi budeme vzpomínati! Po stávce nebyla příjemnou práce v bance: nebylo přátelství, nebylo kolegiality! Plni neklidu hleděli jsme vstříc nejasné budoucnosti! Jsme rádi, že tato krušná léta máme již ze sebou!*“¹⁰

¹⁰ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 72

Již v roce 1919 zaměstnanci požadovali zkrácení pracovní doby na šest hodin. Ve dvě hodiny odpoledne na protest odcházeli domů. Preiss navrhl příplatky za přesčasy a dvousměnný provoz. Preiss ale přesto považoval jejich požadavky za osobní křivdu, protože se o zaměstnance vždy velmi zajímal.

Požadavky zaměstnanců banky stávkujících roku 1921 byly: možnost podílet se na rozhodování v personálních i organizačních věcech. Vedení ale nechtělo ustoupit. Stávka totálně zkrachovala. Po skončení stávky bylo propuštěno 223 zaměstnanců, kteří se dopouštěli násilností či urážek. Stávka byla také zaměstnancům odečtena z dovolené a museli pracovat tři hodiny denně přesčas zcela zdarma. Do normálu se vše vrátilo až 1. srpna 1921. Stávka ale konsolidovala vztahy na pracovišti. Zaměstnanci byli k bance nadále velmi loajální, a to i během hospodářské krize. „*Klub úředníků Živnostenské banky se zdařile bránil pokusům velkých odborových organizací proniknout do banky zvenčí a po celou dobu první republiky dokázal zaměstnanecké zájmy bránit a bránit sám.*“ (Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 73, 74)

2.7. Fúze, kartelizace a monopolizace:

I po uvolnění situace v bankovním sektoru ve dvacátých letech se banka chovala zdrženlivě, bezhlavě neinvestovala jako ostatní ústavy, i když k tomu měla nejpříhodnější podmínky – výši kapitálu, jímž disponovala. „*Preiss byl toho názoru (a vývoj v podobě bankovní krize, která na sebe nenechala dlouho čekat, jeho předpoklady potvrdil), že je lepší čelit levičácké kritice, že málo podporuje podnikatelský život, než bezhlavých obchodech přijít o jmění, které bude potřebné, až nastanou významnější úkoly.*“ (Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 77) Místo toho podporovala Živnostenská banka fúze podniků: v roce 1921 se spojily Kolben a spol. s První českomoravskou továrnou na stroje¹¹, Škodovy závody se spojili se Spojenými strojírnami a Hélios se sloučil s továrnou Solo.

V koncernu Živnobanky docházelo i ke kartelizaci a monopolizaci. Kartelizace oslabovala postavení velkoobchodu na vnitřním trhu. Kartel měl pod kontrolou výrobu, odbyt i cenu. Týkalo se to například Pražské železářské společnosti v Kladně a Bářská a hutní společnosti v Třinci (obě z koncernu Živnobanky), které se v oblasti prodeje spojily s další

¹¹ V roce 1927 k nim byly připojeny Spojené strojírny Daněk, a vzniklo tak ČKD.

největší železářskou společností Vítkovické horní a hutní těžířstvo v Ostravě. Tyto společnosti vytvořily v roce 1921 prodejní syndikát Prodejnu sdružených československých železáren. Obdobný postup zvolily Báňská a hutní společnosti v Třinci a Vítkovické horní a hutní těžířstvo v Ostravě v oblasti uhlí a koksů. V roce 1923 otevřely společně Prodejní kanceláře sdružených ostravsko-karvinských kamenouhelných dolů.

„Živnostenská banka si do třicátých let v procesu vertikální koncentrace vybuďovala komplex téměř dvou set koncernových podniků z oblasti těžkého a lehkého průmyslu i obchodu.“ (Lacina, V., Pátek, J.: *Dějiny hospodářství v českých zemích od počátku industrializace po současnost*. Svazek III. Období první československé republiky a německé okupace 1918-1945. Karolinum, Praha, 1995: 103)

2.8. Bankovní krize:

I nadále banka pokračovala ve svém zdrženlivém postoji a nepouštěla se do spekulacních obchodů jako ostatní banky. Důsledkem jejich chování byla bankovní krize trvající od roku 1922 do roku 1924. Ta ale banku nezasáhla. I v období bankovní krize disponovala Živnobanka značnou hotovostí, její pohledávky u ostatních bank rostly. Pokles úrokových výnosů z úvěrů kompenzovala výnosem úroků z cenných papírů Rezervní fondy se zvýšily ze 145,6 mil. Kč v roce 1923 na 184,5 mil. Kč roku 1925. Mnohé banky ale zbankrotovaly. Bylo to také nepřímým důsledkem deflační politiky. Zhodnocení měny s poklesem cen a mezd vyvolalo pád mnoha podniků.

Preiss postup ostatních bank kritizoval. Uvědomoval si, že přehlíží válkou způsobenou chudobu, a hazardují tak se svěřenými penězi. Důsledkem deflace pak bylo vystřízlivění. Živnobanka také odmítla podílet se na sanaci zkrachovalých bank. Nechtěla být ani součástí syndikátu zdravých bank, do kterého by vložila určitý podíl. Pouze se podílela na ručení za 20 milionů, které Bankovní úřad nabídl Pozemkové bance. Preiss o chování představitelů zkrachovalých bank řekl: *„Každý abnormální zisk jest právě jenom přechodným zjevem, dle kterého do budoucna nelze nic jiného tvořiti než v podstatě skryté rezervy, sloužící jakožto poslední útočiště v dobách zlých.“*¹²

¹² Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 80

Vedení Živnostenské banky se hlásilo k liberalismu, a to i v době, kdy se u nás silně projevoval protekcionismus. Liberální názory managementu se odráží i v postoji k bankovní krizi. Tu považoval za očistu od špatně hospodařících bank. Prosperující a krizí netknutá Živnostenská banka se musela obávat jen zvýšení státních zásahů v bankovním sektoru. Po atentátu na Aloise Rašína v lednu 1923 se stal novým ministrem financí předseda správní rady Živnobanky Ing. Bohdan Bečka. Banka si tak zachovala pevné spojení s vládou a státní politikou.

Všem akciovým bankám bylo jedním z bankovních zákonů z října 1924 zakázáno obchodovat se zbožím a surovinami, což se také dotklo Živnostenské banky. Banky měly povoleny pouze takový komisionářský velkoobchod, který byl na účet podniků, jež byly s bankami v přímém obchodním spojení. Výjimku ze zákazu banky dostaly pouze pokud jednaly k záchraně svých podniků. Aby mohla Živnostenská banka dále expandovat začala od pol. 20. let kapitálově vstupovat do obchodních podniků.

2.9. Pokusy zahraničního kapitálu proniknout do živnostenské banky:

„Rozmach Živnostenské banky byl ve značné míře podpořen vznikem republiky a její hospodářskou stabilizací. Zároveň měla tato přední česká banka velkou zásluhu o vybudování fungující československého hospodářství, což bylo v poválečném rozvratu střední Evropy nemalým úspěchem.“ (Lacina, V.: *Úloha Živnostenské banky v československém bankovníctví po vzniku republiky (1918-1923)*. ČČH 90, 1992: 43) Živnostenská banka si dokázala udržet český charakter. Měla širokou základnu akcionářů. Nejdůležitějším opěrným bodem její hospodářské moci byly záložny, i když se jejich význam snižoval ve prospěch průmyslových podniků.

Banka ale také spolupracovala se zahraničními partnery. Po rozpadu monarchie to byly především vídeňské velkobanky či finanční skupiny. Kvůli nutné restrukturalizaci o přechodu podnikání z válečného na mírové banky začaly o úvěry žádat nejen stálí klienti např. Kolben, Bartoň, Hernych, ale i podniky napojené na Vídeň. Banka jim úvěry ochotně poskytovala, přičemž jí zajímaly hlavně podniky chemické, strojírenské a hutnické. Po měnové reformě jí úvěrování svých podniků svěřily: Creditanstalt, Boden-Creditanstalt a Niederösterreichische Escomptebank. Kromě obchodní spolupráce usilovaly tyto banky o

kapitálové propojení s Živnobankou. Při nové emisi akcií je bance nabízely, ale ta si je neponechala a prodávala je svým zákazníkům. Ke kapitálovému propojení tady nedošlo. Obnovovala své spojení s Deutsche Bank, které bylo válkou přerušeno. Jejich obchodní transakce byly mnohem větší, než jaké banka uskutečňovala s jakoukoli jinou bankou. Po roce 1921 se snížily v důsledku situace kolem reparací. Živnostenská banka hledala také vhodné partnery na Západě. Nejprve se soustředila na Československého spojence Francii, poté spolupracovala s Angličany či Belgičany.

„Je nesporné, že pokud by se předním západoevropským a americkým finančním kruhům podařilo získat v letech 1918-1938 v tomto nejvýznamnějším čs. peněžním ústavu silnější pozice, posílila by se mocensko-zájmová sféra zahraničního kapitálu v čs. hospodářství mnohem výrazněji. Že by tento fakt nezůstal bez následků na mezinárodní a vnitropolitické postavení čs. státu, je nabitelné.“ (Novotný, J.: Pokusy zahraničního kapitálu o proniknutí do Živnostenské banky za předmnichovské ČSR. In: Slezský sborník 81, 1983: 31)

Zahraněční kapitál k nám začal pronikat ihned po vzniku nového státu. Jako mladý stát jsme byli atraktivní pro zahraniční investice. Dostávala se nám také finanční pomoc zejména z Anglie, Francie a USA. Tento kapitál měl postupně vytlačit kapitál rakouský, Německo bylo dočasně politicky izolováno a o investice ze sovětského Ruska rovněž nebyl zájem. Cílem bylo oslabení závislosti na bývalém rakousko-uherské kapitálu a zainteresování Západu do osudů naší republiky. Bylo také potřeba zajistit zdroje pro rozvoj průmyslu a zajištění surovin.

Živnobanka se pro zahraniční investory stala ještě atraktivnější po zhodnocení koruny. Zhodnocení koruny znamenalo pro zahraniční kapitál valutové zisky. Ty mohly zúročit především tím, že získané akcie při emisi československých bank prodávaly a nechaly si koruny.

V roce 1919 banka navyšovala akciový kapitál z 80 na 200 mil. Kč. „... *Chceme, aby náš ústav vyzbrojen byl pro veliké úkoly potřebným kapitálem a aby zůstal... pevnou oporou našeho hospodářského života... Až dosud jsme byli v tomto směru závislí na Vídni a Budapešti, nyní nastupujeme po této stránce život samostatný...Chceme, aby náš ústav důstojně reprezentoval náš národ v peněžnictví světovém.*“ (Srv. ASB, ŽB-SV/a-3/b.

Kapitálové účasti na Živnobance 1919-1920. Emisní leták Živnobanky z 28. 6. 1919)¹³ Proto musela Živnostenská banka navázat styky se zahraničním kapitálem. Na druhou stranu byla pro zahraniční finanční skupiny Živnobanka velice atraktivní.

První pokus o kapitálové proniknutí do Živnostenské banky přišel z Anglie. V říjnu roku 1919 přijeli do Prahy zástupci sira Warda. Finanční skupina chtěla získat větší podíl akcií z připravované emise. Vedení banky si proto opatřilo informace o jejím hospodaření u Guaranty Trust Company. Poté se rozhodlo, že bude o nabídce uvažovat. Jednání sledoval i Masaryk s Benešem. Mysleli si, že tímto dosáhnou vysněné těsnější spolupráce s Anglií. Angličané požadovali za 1 akcii maximálně 328 Kč, to se ale vedení zdálo příliš málo. Jednání tak skončila nezdarem. Proto odjel Preiss ještě v říjnu do Londýna. Chtěl zde navázat alespoň nějakou formu spolupráce s touto významnou finanční skupinou.

Odjel do Londýna ještě několikrát, ale Angličané se zatím nechtěli do československé ekonomiky moc zapojovat. Obávali se nestálostí poměrů v novém státě. Živnobanka alespoň získala titul výhradní agentury exportního oddělení anglického ministerstva obchodu pro Československou republiku. Zprostředkovávala tak dovoz surovin a spravovala anglickým exportérům sekurity za vyvážené zboží.

Další jednání Preisse s Wardem vyústila v postoupení 200 000 akcií z nové emise (celkem jich mělo být emitováno 400 000), 1 akcie za 310 Kč a zástupce Wardovy skupiny měl být dosazen do správní rady Živnobanky. Tento návrh ale Správní rada banky zamítla. Nelíbil se jí především nízký kurs akcií. Angličané by byli zvýhodněni oproti původním akcionářům, kteří za 1 akcii zaplatili 378 Kč. Nejdůležitějším motivem zamítnutí byla ovšem nezávislost banky. Preiss měl ale jiný názor. Celou operaci považoval za možnost jak získat přístup na anglické kapitálové a obchodní trhy.

Odmítavý postoj správní rady se Warda dotkl. *„Angličané bystře rozpoznali, že zamítnutí návrhu dohody z titulu nízké prodejní ceny je pouhou ‚kouřovou clonou‘ neboť, tato cena byla určena samotným Preissem po dlouhých jednáních jako přijatelná pro obě strany.“* (Novotný, J.: Pokusy zahraničního kapitálu o proniknutí do Živnostenské banky za předmnichovské ČSR. In: Slezský sborník 81, 1983: 37) Přerušili tak s Živnobankou veškeré

¹³ Citováno dle: Novotný, J.: Pokusy zahraničního kapitálu o proniknutí do Živnostenské banky za předmnichovské ČSR. In: Slezský sborník 81, 1983: 35)

styk. V roce 1921 projevil o Živnobanku zájem Commercial Financial Corporation Reilly a nabídl jí také společné založení Anglo-české banky v Londýně. Vedení Živnobanky, včetně Preisse, bylo již v té době přesvědčeno, že si udrží samostatnost a že se obejde bez zahraniční kapitálové účasti.

Dále spolupracovala s londýnskou Citybank. Před svým odjezdem do Anglie Preiss konzultoval možnou spolupráci banky s Londýnem s Masarykem a Benešem: „... (anglické velkobanky – pozn. autora) *by nám jednak zaručily potřebné remboursní úvěry pro dovoz surovin a eventuálně se zúčastnily na průmyslových transakcích u nás a jednak by nám umožnily, abychom se stali skutečným zprostředkovatelem mezi Západem a Východem, hlavně mezi Anglií a Ruskem.*“ (A SB, ŽB-S-V.a-100/3a. Dopis J. Preisse A. Tillemu z 14. října 1919)¹⁴

O banku měl zájem i francouzský kapitál. Preiss se při svých cestách po Evropě v roce 1919 spojil i s řadou významných francouzských bank. Jednali především o umístování akcií československých podniků na pařížské burze. Nejtěsnější spojení navázal s Banque de l'Union Parisienne, jejímž klientem byl zbrojařský koncern Schneider. Prostřednictvím Živnobanky pak chtěla expandovat do ČSR. V roce 1919 přijel do Prahy její ředitel Bavière. Zajímal se o největší československé podniky a zejména Škodovy závody. Chtěl také docílit kapitálového propojení obou bank. Jejím prostřednictvím byl prodán balík akcií Škodovky firmě Schneider.

Podle návrhu měla Živnobanky prodat 50 000 akcií 200 Kč z nové emise firmě Schneider, dceřiné společnosti Banque de l'Union Parisienne. Za to měla Živnobanka u Banque de l'Union Parisienne získat úvěr 7 500 000 frfrs. Dále měla Živnobanka přes Banque de l'Union Parisienne provádět většinu obchodů ve Francii. Ovšem i tento návrh správní rada Živnobanky v roce 1920 zamítla. Odpor se Francouzi pokusili překonat nátlakem. Chtěli využít dobrých vztahů s Hospodářskou úvěrní bankou, která úvěrovala i Škodovy závody. Vyhrožovali Živnobance, že pokud neustoupí, prosadí se v ČSR pomocí Hospodářské úvěrní. To se jim ale příliš nepovedlo. Zástupce firmy Schneider Weyl uvedl, že celá transakce trvá moc dlouho a že přátelství Živnobanky není upřímné. Preiss mu odpověděl: „*Není to averze proti Francii, ale zásadní stanovisko banky zůstati českou.*“ (Novotný, J.: Pokusy

¹⁴ Citováno dle: Lacina, V.: *Úloha Živnostenské banky v československém bankovníctví po vzniku republiky (1918-1923)*. ČČH 90, 1992: 54

zahraničního kapitálu o proniknutí do Živnostenské banky za předmnichovské ČSR. In: Slezský sborník 81, 1983: 40)

Společný měli ale zájem o Škodovy závody, a tak v prosinci 1920 došlo k dohodě. Živnobanka se měla účastnit transakcí Banque de l'Union Parisienne u nás a naopak Banque de l'Union Parisienne se podílela na transakcích Živnostenské banky ve Francii. Vzájemně si měly nabízet různé účasti na syndikátech apod. Pokud by se banka rozhodla využít při navyšování kapitálu pomocí zahraničí měla se nejprve obrátit na skupinu Schneider. Poslední pokus vstoupit do Živnobanky provedla firma Schneider v roce 1928 prostřednictvím Škodovky.

Další kdo se o banku v roce 1920 zajímal byla anglo-francouzská skupina Siemens Brothers & Co Hopkins a Letteliérova skupina spojená s francouzským textilem. V čele této skupiny stál ředitel časopisu Le journal P. Lettelière. Usilovali o 20-25% účast společně s místem ve správní radě či 10% podíl. I tento návrh byl vedením banky zamítnut.

Spojení s Američany banka odmítala rovnou a ani o něm neuvažovala. V roce 1919 chtěla v ČSR založit svou filiálku First National City Bank. O takovou konkurenci ale Živnobanka nestála, takže k založení této filiálky nedošlo. V roce 1920 se pokusila přímou účast na bance získat jiná americká skupina - Guaranty Trust Company. To se však u banky setkalo s velkým odporem. Tak se ani francouzskému, ani anglickému, natož pak americkému kapitálu nepodařilo do Živnostenské banky proniknout.

Později se vedení obrátilo k belgickým a holandským finančním skupinám. Navázala spolupráci s Banque de Bruxelles. Ta byla součástí garančního syndikátu na zvýšení akciového kapitálu, čímž získala podíl na akciích banky. Dále spolupracovaly v oblasti zahraničního obchodu s asijskými a africkými zeměmi. Partnerem se jí stala i Amsterodamsche Bank, která vedla syndikát regulující pohyb akcií Živnobanky na světových burzách.

V zahraničním obchodu si Živnobanka udržela své postavení v Jugoslávii, ale z Maďarska a Polska musela odejít. Banka se především soustředila na domácí trh. K zapojení zahraničního kapitálu do samotné bankovní centrály došlo až v roce 1929.

„Není pochyb o tom, že kdyby tak mocné skupiny, jakými byla Wardova finanční skupina či Schneiderův koncern, získaly v této bance patřičný vliv, došlo by pravděpodobně k těsnějšímu sepětí nejen Živnobanky, ale i celé čs. buržoazní ekonomiky a Anglií a Francií. O tento postoj usilovali hradní politici, a především ministr zahraničních věcí a později prezident dr. E. Beneš. Postoj Živnobanky k těmto tendencím mu však zahraniční koncepci v období mezi dvěma světovými válkami bortil. To byl jeden z důvodů, proč mezi bankou a skupinou politiků Hradu nastávalo postupné ochlazení vzájemných vztahů. Proto Hrad podporoval právě na úkor Živnobanky celou svou politickou vahou banky, které tuto koncepci podle svých možností splňovaly, a to zejména Pragobanku a Anglo-československou banku, spojené v roce 1930 v jeden ústav“. (Novotný, J.: Pokusy zahraničního kapitálu o proniknutí do Živnostenské banky za předmnichovské ČSR. In: Slezský sborník 81, 1983: 45)

2.10. Úvěry:

Díky zhodnocené měně a tím zvýšení peněžních prostředků mohla banka poskytovat úvěry všeho druhu. Nejvíce úvěrů šlo do textilního průmyslu, poté do chemického a ropného průmyslu, hutnictví a na čtvrtém místě bylo strojírenství. V textilním průmyslu sloužily úvěry především na nákup surovin a byly malé. Podniky chemického či strojírenského průmyslu dostávaly vysoké úvěrové limity, do kterých mohly podle potřeby čerpat. Nejčastějším typem úvěru, který banka poskytovala pak byly různé garance. *„Rozbor ukázal, že úvěrová politika prováděná výkonným výborem a ředitelstvem banky byla cílevědomá a směřovala k vytvoření široké stálé klientely banky. Banka se snažila připoutat k sobě investičními a krátkodobými úvěry i rozsáhlým poskytováním záruk široký okruh prosperujících obchodních a průmyslových podniků. Na rozdíl od konkurenční Pražské úvěrní banky byla v tomto úsilí úspěšná.“* (Lacina, V.: Úloha Živnostenské banky v československém bankovníctví po vzniku republiky (1918-1923). ČČH 90, 1992: 61)

I po válce byly stěžejní náplní práce Živnobanky poskytované úvěry. Úrokovou sazbu stanovovala většinou 1,5% nad diskontní sazbou. Rozpětí mezi debetními a kreditními úvěry ale stanovoval Svaz československých bank. Domácí úvěry vyřizovalo úvěrové oddělení banky, dlouhodobé úvěry se zástavami hypotekární oddělení a povolováním akreditivů se zabývalo oddělení akreditivů. Nad hranicí 100 000 Kč schvaloval půjčky výkonný výbor, poté musely být schváleny ještě správní radou a představenstvem. Postup se mohl obejít pouze ve výjimečných případech.

Po první světové válce převažovaly úvěry hypotekární s dobou splatnosti 20-25 let. Později jejich význam slábně. Konkurenci totiž měla v Českém akciovém hypotečním ústavu, který sama založila s Pozemkovou bankou a Agrární bankou. Za hypotéku požadovala úrok 4,5% a provizi 0,75-1%. Maximální výše úvěru byla 1 milion Kč a nesměl přesáhnout třetinovou cenu zástavy.

Banka ovšem téměř neposkytovala investiční úvěry. Investice svých koncernových podniků financovala prostřednictvím kontokorentu. Na rozsáhlejší akce používala konsorciální úvěry či peníze za zvýšení akciového kapitálu. To se týkalo modernizace firem jako např. Elektra. Krátkodobých úvěrů banka poskytovala celou řadu např. úvěr záruční, směnečný, kampaňový. V zahraniční měně to pak byly remboursy, akreditivy a záruky. Pokud výše úvěru přesáhla možnosti banky, spojila se s dalšími českými bankami do úvěrového konsorcia. Např. na poskytnutí úvěru společnosti Jan Hernych a syn se s ní podílela Pražská úvěrní banka a Agrární banka. Často se na úvěrech podílely i rakouské velkobanky. Třeba Mautnerovy závody úvěroval Allgemeine Boden-Creditanstalt.

Skladba úvěrů se v každém období lišila, k velkým změnám došlo v letech 1923, 1928, 1933, 1934 a 1937. V roce 1923 začali klienti banky hojně využívat záruční kredity, což souviselo s krizí mezi lety 1922-1923. Důležité byly také sezónní úvěry cukernému průmyslu. V roce 1928 pak nezvykle vzrostl počet zápůjček. Rostl také počet záručních úvěrů plynoucích z hospodářského oživení. Po překonání krize na přelomu 1933 a 1934 se začíná zvyšovat počet kontokorentních úvěrů. Záruky jsou také stále žádané. Dlužníky Živnobanky se ale stávají i ostatní banky. „*Dosvědčuje to velkou finanční tíseň naší úvěrové soustavy a zároveň to ukazuje dobrou mobilní pozici Živnostenské banky.*“ (Novotný, J.: *Úvěrové podmínky a postupy Živnostenské banky v meziválečném období*. In: *Hospodářské dějiny – Economic History* 20, 1992: 109) V roce 1937 pak rostou půjčky státním orgánům či přímo Ústřední státní pokladně.

Podmínky udělování úvěrů měly banku nejen ochránit proti ztrátám, ale také jí zajistit zisk. Banka pomocí úvěrů také získávala kontrolu nad podniky. Ovšem získala si tak i mnoho odpůrců. Podnikatelům se nelíbily příliš přísné podmínky a také existence provize, která se připočítávala k úrokům. Také kontrolu hospodaření považovali za zásah do ekonomické svobody. Banka se ovšem hájila zájmy vkladatelů. „*Z národohospodářského hlediska je zřetelný ještě jeden moment, který by se dal bance vytknout. Nebyla ochotna pokrývat většími*

částkami finanční nároky našich nejvýznamnějších průmyslových závodů. Naopak je redukovala. A tak za situace, kdy Československo nemělo dostatek mobilních peněžních ústavů, nebylo od koho si půjčovat masivnější obnosy. Velkozávody musely odkládat modernizaci svých provozů a zařízení. Ty zastarávaly a tak zboží, které produkovaly, se stávalo nákladnější a hůře umístitelné.“ (Novotný, J.: *Úvěrové podmínky a postupy Živnostenské banky v meziválečném období*. In: *Hospodářské dějiny – Economic History* 20, 1992: 111)

2.11. Vliv na státní hospodářskou politiku:

Živnostenská banka, zejména J. Preiss a B. Bečka, měla úzký kontakt na mladočeskou stranu. Jak již bylo zmiňováno její čelní představitelé byli dokonce za první světové války souzeni pro „sabotáž“ válečných půjček. „Banka získala gloriolu bojovníka za národní věc a respekt v českých hospodářských kruzích.“¹⁵ (V. Lacina: *Živnostenská banka před a během první světové války*. ČČH 1990)

J. Preiss byl následně požádán o vypracování hospodářské politiky po pádu monarchie v roce 1918. Sestavil tzv. hospodářský zákon společně s Vilémem Pospíšilem, ředitelem Městské spořitelny. Ten byl následně použit jako program státní hospodářské politiky nového státu. Týkal se vlastní měny, regulace dovozu a vývozu, založení devizové ústředny u ministerstva financí a přeměnu zemských odboček rakouských válečných ústředen v Praze v československé ústředny. Vláda by takto mohla kontrolovat řízené hospodářství.

„Vedle těchto opatření, která měla být provedena bezprostředně po zřízení nového státu, návrh předpokládali zásahy dlouhodobějšího charakteru: nostrifikace průmyslových podniků, bank, pojišťoven, penzijních fondů a nucený výkup latifundií. Počítalo se také s postátněním železnic a zbrojovek.“¹⁶ (A ČNB, NB-P-XXX-1/6) Tyto opatření se dostávala do zákonů a postupně byla realizována, Živnostenská banka tak ovlivňovala v prvních letech po válce hospodářskou atmosféru v Československu. Spolupracovala také se záložnami a spořitelny, které si u ní často ukládaly své vklady. Politicky měla nejbližší k národní demokracii, ta se stala nejsilnější stranou nové vlády.

¹⁵ Citováno dle: Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 51

¹⁶ Citováno dle: Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 51

K Československé národní demokracii měla Živnobanka ambivalentní vztah. Jaroslav Preiss totiž nedovolil její podřízení této straně. Živnobanka ve své práci postupovala zcela nezávisle na politické vůli. Ne všichni představitelé Živnobanky byli členy strany. Ve vrcholném managementu byli aktivními členy národní demokracie J. Preiss, B. Bečka, J. Dvořáček a správní radové J. Bartoň-Dobenín a A. Klazar. Ale i tyto osobnosti přispívali do fondu národní demokracie ze svých zdrojů nikoli ze zdrojů banky. „*Pravdou však zůstává, že se J. Preiss i J. Dvořáček pokoušeli zastavit úpadek národní demokracie a pozdějšího národního sjednocení, neboť Živnobanka neměla od poloviny třicátých let ve vládě mluvčího, který by hájil její ekonomické zájmy.*“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 249) Jejich snaha ovšem selhala.

Jak již bylo řečeno ministrem financí se původně měl stát sám J. Preiss, ale místo nakonec získal právní poradce Živnostenské banky Alois Rašín. Další místa na ministerstvu financí získali lidé z okruhu národní demokracie a Živnostenské banky, tím měla Živnobanka zajištěn vliv na ministerstvo financí. Její představitelé A. Novák, Alois Rašín, B. Bečka, byli ministry financí od roku 1921 až 1925, kdy národní demokracie prohrála ve volbách, a ztratila tak post ministra financí.

Živnostenská banka významně ovlivňovala také činnost ministerstva obchodu, průmyslu a živností. Také zde si držela posty strana národně demokratická a obsazovala je odborníky z okruhu Živnostenské banky, R. Hotowetzem, L. Novákem či J. Dvořáčkem. Osobnosti Živnostenské banky se uplatnili i v dalších institucích: R. Hotowetz vedl Úřad pro zahraniční obchod, řediteli Bankovního úřadu byli, s Živnostenskou bankou spolupracující, Augustin Novák a Karel Kučera. Dokonce post guvernéra Národní banky byl mezi lety 1926-1934 obsazen zastáncem deflační politiky Vilémem Pospíšilem.

2.11.1. Podnikatelské a bankovní organizace

Mezi válkami nebyl nositelem hospodářské politiky jen stát, nýbrž i podnikatelské a odborné orgány a instituce. „*Zatímco v politické sféře panovala v první Československé republice značná roztržitost, v ekonomice získala brzy po vzniku státu rozhodující postavení hospodářská skupina soustředěná kolem Živnostenské banky, která představovala před první*

světovou válkou daleko nejsilnější českou banku.“ (Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 51)

„Svůj vliv uplatňovala Živnostenská banka i pomocí podnikatelských organizací a odborných hospodářských institucí.“ (Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 52) Zastoupení měla Živnostenská banka jak ve Svazu československých bank¹⁷, jejímž prvním předsedou byl J. Preiss, tak v Ústředním svazu československých průmyslníků a pražské živnostenské komoře.

„Zvlátní místo v rámci naší bankovní soustavy měl v meziválečném období Svaz československých bank v Praze, založený jako kartelová organizace převáné většiny československých obchodních bank.“ (Lacina, V., Pátek, J.: *Dějiny hospodářství v českých zemích od počátku industrializace po současnost. Svazek III. Období první československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Karolinum, Praha, 1995: 110) Jeho stěžejním úkolem bylo dohlížení nad výší úrokových sazeb jak vkladů, tak úvěrů. Snažil se omezit nekalou soutěží mezi jednotlivými bankami ve svazu, „... tj. nepřípustné nabízení výhodnějších vkladových úrokových podmínek získání klientely.“ (Lacina, V., Pátek, J.: *Dějiny hospodářství v českých zemích od počátku industrializace po současnost. Svazek III. Období první československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Karolinum, Praha, 1995: 110) Členské banky také informoval o hospodářské situaci doma i v zahraničí, měnové a finanční politice. V jejím čele stanul jako první předseda i J. Preiss, jako zástupce největší české banky. Později byl vystřídán zástupcem Agrární banky Karlem Svobodou.

Ústřední svaz československých průmyslníků byl organizací zásadního významu. Měl velký vliv na hospodářské dění ve státě, a proto bylo pro představitele Živnostenské banky zásadní propojení s touto organizací. Jejimi předsedy se staly postupně předsedové správní rady Živnostenské banky F. Malínský, B. Mařík a roku 1929 sám J. Preiss. *„Pozoruhodné je, že všichni vystupovali na veřejnosti na prvním místě jako mluvčí průmyslu a teprve na druhém místě jako představitelé bank.*“ (Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 52)

¹⁷ Svaz československých bank sdružoval 31 ústavů, mimo české banky i 7 bank německých a 1 slovenskou.

2.11.2. Deflace

Preiss na zasedání správní rady v říjnu 1921 řekl: „*Katastrofální vývoj valuty české mohl by býti současně katastrofou české samostatnosti.*“¹⁸ Deflační politiku a zhodnocení československé koruny zastávali kromě Živnostenské banky národní demokraté, některé banky i ministr zahraničí Eduard Beneš. „*V jejich představách měl být zhodnocená měna zárukou samostatnosti a stability nové republiky... Stoupenci deflační politiky podcenili negativní důsledky prudké deflace na vývoz a průmyslové podnikání. Preiss je jednostranně označoval za ‚ozdravovací krizi‘.*“ (A ČNB, ŽB-S-I.b. Správní rada Živnostenské banky 12. října 1921)¹⁹ Zhodnocení koruny se jim skutečně podařilo prosadit.

Živnostenská banka deflací hodně získala. Podniky mající velké investiční i provozní úvěry, je po deflaci nemohly splácet, a stávaly se tak závislé na bankách. „*Deflace měla ještě jeden důležitý důsledek. Po zhodnocení koruny přestaly být pro cizí kapitál levné akcie nostrifikovaných podniků. To vyhovovalo domácím podnikatelům a bankám, které měly samy zájem o nejvýnosnější podniky.*“ (Lacina, V.: *Nostrifikace v prvním desetiletí československé republiky*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 118)

¹⁸ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 60

¹⁹ Citováno dle: Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 18

3. Hospodářská konjunktura a následná krize

3.1. Hospodářská konjunktura:

Mezi lety hospodářské konjunktury 1924-1929 se Živnostenská banka zabývala především bankovními transakcemi. Rostla výše vkladů úvěrů, ale banka výrazně omezila svou zakladatelskou aktivitu. Založena byla jen Synthesie, Československé továrny na dusíkaté látky, Průmysl vázaných koberců systém Banya a Priadelňa umělého hedvábu v Senici. Zasadila se však o modernizaci a výstavbu nových závodů, podporovala racionalizaci výroby v koncernových či „spřátelených“ firmách. Dále zvyšovala akciový kapitál, odlišně od minulého období, jen svých koncernovým podniků nebo stálých klientů. Její kapitálová účast činila v roce 1926 150 mil Kč a roku 1929 již 217 mil. Kč.

Podíl v severočeském uhelném revíru vlastnila i Česká obchodní společnost z koncernu Živnobanky, majoritu však měl Petschkův dům, rodinný podnik vlastníků rozsáhlého komplexu uhelných dolů v Podkrušnohoří. V hutním průmyslu Živnostenská banka kontrolovala Pražskou železářskou společnost na Kladně. Ve 30. letech musela zasáhnout a vyměnit neschopné vedení, které nedokázalo přizpůsobit výrobu novým podmínkám.

V Chemickém průmyslu zaujímal výsadní postavení Spolek pro chemickou a hutní výrobu, sídlící v Ústí nad Labem. V meziválečném období si dokonce vytvořil vlastní koncern. V roce 1929 přešel do vlastnictví Živnostenské banky a belgického chemického koncernu Solvay. Tento podnik ovládl u nás např. trh s bikarbonátem sodným či kyselinou sírovou. Spolek nadále expandoval do Maďarska, Rumunska a Jugoslávie. Během 30. let získal kapitálovou účast v semtínské Expolsii a v Továrně na umělé hedváby v Lovosicích. Postupně získal monopolní postavení. V těch oblastech, ve kterých neovládal trh úplně, tvořil kartelové dohody. Vznikly kartelové organizace zabývající se prodejem: v roce 1927 Sdružení pro prodej dusíkatých látek Praha, v roce 1933 Fosfa a Acetic Praha.

Další odvětví, ve kterých se Živnostenská banka angažovala, bylo například cukrovarnictví. V roce 1927 byl uzavřen cukerní kartel, který tvořili všechny československé cukrovary. V roce 1929 ovládla i cukerní koncern Schoeller. Investovala také do jemné keramiky. V koncernu Živnostenské banky byly i Mautnerovy textilní závody, v textilním

průmyslu nejvýznamnější firma. Podporovala třeba i Československou paroplavební akciovou společnost.

Vedení Živnostenské banky mělo zájem na zvýšení kapitálové provázanosti podniků jeho zájmové sféry s cílem posílit kapitálový vliv v podnicích. To vedlo k rozšiřování koncernu, ve kterém byly nejen podniky, které banka sama založila, ale hlavně podniky nostrifikované a podniky, kde měla Živnostenská banka společně se svými koncernovými podniky majoritní kapitálovou účast. Právě díky nostrifikaci, prodejm ale i spoluprací s Českou eskomptní bankou vznikl nejmohutnější koncern první republiky. Ke konci 20. let byl koncern téměř dobudován.

Výroční zpráva z roku 1929 uvádí, že koncern se sestával z 66 velkých a středních podniků. Zahrnoval i podniky v zahraničí – 4 v Chorvatsku a Bank für auswärtigen Handel se sídlem v Berlíně. Dále zpráva zmiňuje i další velké podniky, které ovšem nebyly součástí koncernu – Škodovy závody, Ringhofferovy závody a závody Tatra. O tyto podniky měla velký zájem a získávala v nich vliv, především poskytováním úvěrů.

Preiss snil o celkovém ovládnutí Škodovky. V roce 1926 dokonce prosadil jmenování generálního ředitele Škody do správní rady Živnobanky. Ten zde setrval sedm let a během nich poskytoval Škodě velké úvěry. Ty ale získával i v zahraničí, čímž se Škoda na Živnobance nestala závislou. Největší šanci měla Živnobanka v roce 1931, kdy Škodovku zasáhla hospodářská krize. Neměla dokonce na vyplácení mezd. Živnostenská banka Škodovce chtěla poskytnout úvěr, ale jen za cenu zisku majetkové účasti v ní. Generální ředitel Škody Loevenstein ale dostal stamilionový úvěr od státu. Preissův sen se tedy nikdy nesplnil.

Do koncernu patřily z nejdůležitějších podniků:

- strojírenství
 - Českomoravská-Kolben-Daněk
- uhelný průmysl a ocelářství
 - Česká obchodní společnost
 - Báňská a hutní společnost
 - Severní Ferdinandova dráha
 - Pražská železářská společnost

- Poldina huť
- chemický průmysl
 - Spolek pro chemickou a hutní výrobu
 - Československé továrny na dusíkaté látky
 - Akciové továrny na vyrábění lučebnin
 - Spojené sirkárny a lučební závody Solo
 - Explosie
 - Synthesia
 - Fantovy závody
- cukerní průmysl
 - Česká společnost pro průmysl cukerní
 - Cukrovary Schoeller
- textilní průmysl
 - Mautnerovy textilní závody
 - Akciové továrny na fezy
 - Textilní závody Jan Hernych a syn

Dále pak řada dalších firem, i papírny, celulózky, lihovary, stavební, potravinářské podniky, výrobci nábytku a pojišťovny.

Hlavní strategií Živnostenské banky bylo stabilizování bankovních obchodů, zajištění výsledků předchozího období, zejména obchodní a kapitálové expanze, rozšíření a posílení koncernu. Bankovní obchody i bilanční úhrn byly na vzestupu. Banka se snažila také o koncentraci svého koncernu a pomáhala svým podnikům v krizi, zachraňovat musela do roku 1929 jen 2 podniky, a to textilní firmy Cosmanos a Mautnerovy závody. Podílela se také na reorganizaci České banky v Praze, která se stala neefektivní a zastaralou institucí. Ta byla sloučena v roce 1925 s Kupeckou bankou v Brně a v roce 1927 ještě s Bankou stavebních živností a průmyslu.

Rozsáhlé investice způsobily odliv peněžních prostředků na běžných účtech podniků, ale zároveň rostly vklady na knížkách a prostředky, které Živnostenské bance svěřovaly živnostenské záložny. Akciový kapitál vzrostl z 200 na 300 mil. Kč (1929) a rezervy až na 391,5 mil. Kč, čímž bank získala dodatečné finanční zdroje. Dále vykazovala stálý zisk 40-50 mil. Kč, stejně jako po celá dvacátá léta.

Národní demokraté spolu se skupinou Živnostenské banky požadovaly návrat k liberalismu a co nejmenší zásahy státu do ekonomiky. Protipólem k Živnostenské bance se stala Anglo-Pragobanka, která byla podporována Eduardem Benešem a stala se oporou v jeho zahraniční politice. Měla zajistit konec dominantního ostavení Živnostenské banky ve vlivu na státní hospodářskou politiku. „*Zpočátku nejvíce ovlivňovali hospodářskou politiku národní demokraté a finanční skupina Živnostenské banky, od poloviny dvacátých let však jejich vliv slábl a více se uplatňovali agráři.*“ (Lacina, V., Pátek, J.: *Dějiny hospodářství v českých zemích od počátku industrializace po současnost*. Svazek III. Období první československé republiky a německé okupace 1918-1945. Karolinum, Praha, 1995: 25)

Počátkem třicátých let byl Jaroslav Preiss nejen generálním ředitelem a místopředsedou Živnostenské banky, ale zastával i mnohé další funkce a úřady: byl ředitelským radou Jugoslávské banky, předsedou správních rad České obchodní společnosti, Českomoravské-Kolben-Daněk, Spolku pro chemickou a hutní výrobu, Fantových závodů, České továrny na umělé hedvábí, Chropyňského cukrovaru, Cukrovarů Schoeller, pojišťovny Moldavie-Generali a Sekuritas, místopředsedou byl v Báňské a hutní společnosti, Akciových textilních závodech Hernych a syn, České společnosti pro průmysl cukerní atd. Roku 1930 byl zvolen do čela nejsilnější podnikatelské organizace v zemi, Ústředního svazu československých průmyslníků. Napomohly tomu dvě věci: zaprvé Preissovi manažerské schopnosti a zadruhé to, že Živnobanka měla pod kontrolou řadu významných průmyslových podniků.

Koncern Živnostenské banky přesahoval kapitálově i rozsahem výroby koncern Škodových závodů i Baťův koncern. „*Vývoj Živnobanky a jejího koncernu výrazně ukazuje, jak v Československu postupoval proces koncentrace kapitálu, srůstání bankovního kapitálu s průmyslovým a jak se za krize dovršovala monopolická struktura československé ekonomiky.*“ (Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 350)

Velmi se bránila pronikání cizího kapitálu, až v roce 1929 se na zvyšování akciového kapitálu kromě garančního syndikátu československých bank podílelo i 37 evropských bank či skupin. Jejich účasti byly ale nejvýše ¼ emitovaných akcií a byly vázány přísnými dohodami. Celá akce měla banku přiblížit na světový trh cenných papírů a přilákat zahraniční kapitál do koncernu. V Československu měla banka oproti zahraničí velký počet menších

akcionářů. Ani větší akcionáři neměli rozhodující slovo, a tak banku ovládal vrcholový management. Ve dvacátých letech to byli vrchní ředitel Preiss a náměstci vrchního ředitele Tille a Bělohřívek. Poslední slovo měl vždy J. Preiss.

Tabulka č. 3.1: Kursy akcií Živnostenské banky na pražské burze

Rok	1926	1929	1932	1938
Nejvyšší kurs	391	681	299	408
Nejnižší kurs	330	495	271	355

Zdroj: Kašpar, J.: *Československé bursovní papíry 1938-1939*. Praha, 1938: 129²⁰

3.2. Vazby mezi koncernovými podniky na prahu krize:

„Vazby uvnitř koncernu byly poměrně volné. Málo docházelo mezi koncernovými podniky ke kooperaci. Spojení směřovalo téměř výhradně k bankovní centrále, která se starala o finanční transakce i obchodní spojení a pečlivě sledovala rentabilitu podniků“ (Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 355) Tato spojení byla buď ve formě kapitálových účastí, což bylo nejpevnější spojení, kdy Živnostenská banka měla majoritní podíl ve společnosti. V čele její správní rady stál zástupce banky. Tyto dceřiné společnosti měly často kapitálový podíl v Živnobance. Ale žádná z nich neměla rozhodující či větší balík akcií. Banka jim poskytovala úvěry, vedla veškeré finanční i obchodní transakce. Mezi tyto podniky patřily např. ČKD, Česká obchodní společnost, Cukrovary Schoeller atd.

Na kapitálovém ovládnání dalších podniků se Živnobanka podílela spolu s jinými skupinami. Např. společně s Českou eskomptní bankou řídila Pražskou železářskou společnost, Poldinu Hut' atd. Se skupinou Solvay pak vlastnila Spolek pro chemickou a hutní výrobu. Těmto společnostem poskytovala úvěry a zajišťovala finanční operace. Její rozhodnutí pak byla pro podniky závazná.

Největší část podniků byla s bankou volně sdružena. Banka s nimi ale obchodně spolupracovala a poskytovala jim úvěry, proto jí byly i tyto podniky podřízeny. Podniky ale měly určitou svobodu v rozhodování. V období krize se toto změnilo. Zadlužené podniky byly

²⁰ Citováno dle: Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 299

na Živnobance stále více závislé. Rozhodovala tak o směřování společností i o změnách ve vedení. Patřily sem např. Severní dráha Ferdinandova, Solo, Fantovy závody.

Rozhodujícím motivem banky bylo získání rozhodujícího vlivu, proto často vlastnila jen těsnou majoritu akcií. Někdy ho ale získala i s minoritou. Rozhodující totiž bylo množství akcií, kterými disponovala, nikoli které vlastnila. Často byly tyto akcie u Živnobanky deponovány. *„Před veřejností přísně tajila, kolik akcií skutečně vlastnila. Dnes můžeme tuto otázku spolehlivě odpovědět na základě zápisů v Knize účastí, zachované v archivním fondu Živnobanky. Podle nich vlastnila roku 1930 více než 5 mil. nominální hodnoty akcií...“* (Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 356) Šlo především o velké podniky, jejichž akcie přinášely zisk.

Oproti tomu bylo kapitálové spojení mezi podniky malé. *„Malé kapitálové propojení stejně jako nevýrazná spolupráce v oblasti výrobní a obchodní vedly k tomu, že odlišné a někdy přímo protichůdné zájmy jednotlivých podniků se projevovaly v plné síle uvnitř koncernu a vedení koncernové centrály působily nemalé starosti.“* (Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 357) Banka tomu chtěla zabránit rozdělením nově emitovaných akcií společností mezi ostatní koncernové podniky. To se ale příliš neosvědčilo stejně jako snaha, aby zástupci jedné společnosti vykonávaly odborné poradenství v jiných podnicích za nějaký plat. Jak uvádí pan Lacina, vedlo to pouze ke korupci. Jako příklad uvádí dohodu mezi Českou obchodní společností a generálním ředitelem Královodvorských cementáren. Ten měl za pomoc při řízení uhelného koncernu Živnostenské banky dostat 1 mil. Kč.

Největším pojítkem koncernových podniků tedy nadále zůstává poskytování úvěrů a řízení finančních transakcí Živnostenskou bankou. Poskytovala jim krátkodobé a střednědobé úvěry především na rozšíření výroby a technickou rekonstrukci. Těm nejlepším podnikům poskytovala i dlouhodobé investiční úvěry. Živnobanka měla také napojení na řadu podniků, které do jejího koncernu nepatřily a které si zachovaly samostatné rozhodování. Mezi nejdůležitější podniky patřily: Škoda, Philips, Ringhofferovy závody. Vliv na Ringhofferovy závody banka stále zvyšovala a ve třicátých letech existovala reálná možnost jejich začlenění do koncernu.

„Její monopolní vliv zesilovala skutečnost, že žádná jiná banka v Československu neměla tak hustou síť poboček a tak dobře vybudovanou síť služeb pro finanční a obchodní transakce uvnitř republiky. Soustředění na československé poměry neobyčejně velkého kapitálu umožňovalo rozsáhlou úvěrovou činnost. Živnobanka disponovala nejen svými vlastními prostředky, ale i svěřenými prostředky ve výši 4,8 mld. Kč. Více než polovinu této obrovské sumy tvořily přebytky občanských záložen a dalších menších peněžních ústavů. Roku 1929 dosahovaly 2 miliardy 788 milionů Kč²¹.“ (Lacina, V.: Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934). ČsČH 31, 1983: 358)

Výsadní postavení Živnostenské banky se nelíbilo agrárnímu kapitálu, Pražské úvěrní bance i některým politickým kruhům. Jako protipól měl vzniknout nový koncern fúzí Anglobanky a Pražské úvěrní banky. Roku 1930 tak vznikla Anglo-československá a Pražská úvěrní banka. Cíle jejího vzniku však nikdy dosaženo nebylo, neboť její koncern těžce poškodila krize a Živnobanka si nadále uchovala výjimečné postavení.

3.3. Hospodářská krize:

„Nejlépe prošla všemi úskalími meziválečného období Živnostenská banka. Její mobilitu a likviditu zajišťovaly přebytky sítě občanských záložen, které byly ve dvacátých letech jejím rozhodujícím akcionářem.“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: Dějiny bankovníctví v českých zemích. Bankovní institut, a. s., 1999: 243) Další zdroje banka získávala vklady na běžné účty a vkladní knížky soukromníků. Rovněž ji pomáhaly vklady některých stabilních velkopodniků, např. Schoellerových cukrovarů, České obchodní společnosti, České cukerní společnosti a textilní firmy Bartoň. „Jak ukazují poslední výzkumy, velké procento zákazníků tvořili bohatí sedláci, ba i bývalí šlechtičtí velkostatkáři. Toto zázemí bylo pro Živnobanku zárukou a skutečnou oporou v dobách ekonomické recese. Mnozí klienti přelévají své prostředky v období otřesu peněžnictví právě sem, do největší československé komerční banky.“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: Dějiny bankovníctví v českých zemích. Bankovní institut, a. s., 1999: 243)

²¹ Zprávy SÚS, 1930, č. 183-184, s. 1489 citováno dle : Lacina, V.: Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934). ČsČH 31, 1983: 358

Počátkem 30. let měla Živnostenská banka poměrně vysoké rezervy i dobře zajištěné úvěry, což byla pro ni velká výhoda v období hospodářské krize. Krize se bohužel nevyhnula ani koncernu a klientům banky. V roce 1930 to vypadalo pro banku i její koncern stále dobře. Rostly vklady na knížky i pokladniční poukázky, většina podniků koncernu ještě vykazovala zisk.

Pád Creditanstaltu a Donatbanky v roce 1931 Živnobanku téměř nepostihl, pouze byly zablokovány úvěry u Morgana a Irving Bank a přesunuty vklady do garantovaných ústavů. V roce 1931 se začal v důsledku krize stahovat z Československa zahraniční kapitál. Národní banka přistoupila k dočasnému zvýšení reeskontní a lombardní sazby. Toho využila Živnobanka. Přišla s návrhem na zvýšení debetní úrokové sazby, na kterém se později zástupci bank shodli.²² Toto navýšení mělo kompenzovat ztráty bank v souvislosti s úvěrovou krizí. To byla ovšem rána pro již tak zadlužené a krizí zmítané podniky.

Během krize se začala uplatňovat regulovaná inflace a sociální stabilizace. Tu narozdíl od Živnobanky prosazoval zejména Škodův koncern, největší konkurent banky. Změna orientace národohospodářské politiky se dotkla i Živnobanky. Změně se rychle přizpůsobila, ale její vliv na státní politiku začínal slábnout.

Banka reagovala na krizi snížením úroku půjček na 0,5% (červenec 1930). Nastaly obtíže s odbytem, a tak se některé podniky dostaly do problémů. Nedokázaly dále splácet úvěry. Živnostenská banka poskytla vysoký úvěr Mautnerovým závodům na jejich záchranu. Další firma v nesnázích Cosmanos vykazovala již několik let ztrátu. Roku 1931 začalo zadlužených podniků rychle přibývat. Živnobanka byla sice v mnohem lepší výchozí situaci než ostatní banky, ale pomalu i jí krize zasáhla. Povolovala prodloužení úvěrů a zadlužené podniky na ní byly stále více závislé.

Banka si přesto zachovala likviditu a díky vysokým rezervám se jí podařilo překonat krizi vlastními zdroji. Během roku 1932 byl snížen akciový kapitál z 300 na 240 mil. Kč. a rezervní fond z 230 mil.Kč na 183 mil. Kč. Přesto byly tyto hodnoty nadále vysoké. Stabilita banky a její dobré hospodářské výsledky umožňovaly bance v prvních letech krize pokračovat v liberální politice. Stála proti regulaci úrokové míry, sanaci bank i bankovním zákonům.

²² 6. 8. 1931 bylo prosazeno zvýšení úrokové sazby z dluhů o $\frac{3}{4}$.

Později Živnobanka zahájila restriktivní měnovou politiku, zavedla omezení investičních i provozních úvěrů a státu půjčovala na vysoký úvěr. Úvěry snížila v roce 1934 o 340 mil. Kč. Restriktivní úvěrová politika, měla za následek zastavení podpory investic. Mezi lety 1932-1934 proběhly pouze 2 větší investice, a to výstavba nové elektrárny a kotelny v Československé továrně na látky výbušné a zřízení jednotky na výrobu syntetického čpavku v Synthesii. Výrazně omezila také zakladatelskou činnost. „*Tato orientace největší československé banky, která jediná byla schopna poskytovat větší dlouhodobé investiční úvěry, negativně působila na dynamiku ekonomického růstu, brzdila investiční činnost a zpomalovala tolik potřebné strukturální změny v průmyslu.*“ (Lacina, V.:*Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 354) Během krize musela banka pracovat se sníženými aktivními a pasivními obchody, což se projevilo i na ročních obratech.

Dividendy a čistý zisk po velkém poklesu v letech 1931-1933 znovu rostly. Prostředky, které Živnobanka ušetřila, začala soustřeďovat na stavbu nové budovy. Kapitálové účasti dále nerozšiřovala, ale přeskupovala v souladu se svou strategií. Celkem činily 217 mil. Kč. V roce 1933 byl čistý zisk 13,7 mil. Kč, v roce 1937 byl již 20,2 mil. Kč. To byla ale sotva poloviční hodnota proti roku 1929. V roce 1934 činily dividendy 6%, kolem nichž se pohybovaly i v následujících letech. To je ale proti 12% vypláceným ke konci dvacátých let velký rozdíl.

Přese všechny nesnáze Živnostenská banka během hospodářské krize dále posilovala své dominantní postavení a usilovala o prohloubení svého vlivu na státní hospodářskou politiku. Setkala se ovšem s odporem agrárníků. Roku 1934 pak byla provedena devalvace koruny a zřízen Československý reeskontní a lombardní ústav. Oboje se stalo i přes protesty banky, což bylo důkazem ztráty vlivu na státní politiku. „*S tím se Živnostenská banka nemohla smířit, a proto její vedení usilovalo o sblížení s agrárním kapitálem a Beranovým křídlem v agrární straně, aby vytvořilo příznivé klima pro své aktivity v posledních letech první republiky.*“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 303)

I přes trvající hospodářskou krizi mohl ovšem Preiss napsat kancléřovi Šámalovi v dubnu 1934: „*Banka jest vybavena tak, že nemusí míti nejmenšího strachu o budoucnost.*“

*Vládne značnými tichými rezervami, je mobilní a jsem šťasten, že společnou prací nás všech se podařilo přivést ji v takovýto stav“.*²³

3.4. Koncern během krize:

Do roku 1928 rozšiřovala banka svůj koncern zejména díky nostrifikaci. Zakladatelské činnosti se banka příliš nevěnovala. Až roku 1929 se rozhodla k větší zakladatelské akci, která dala vznik Synthesii. S nástupem krize po roce 1930 se ovšem zakládání podniků dále nevěnovala.

Za krize se postavení centrály ještě posílilo. *„Rozhodování o velké části ekonomiky se tak soustředilo v rukou úzké pěti až osmičlenné skupiny představitelů koncernu čele s J. Preissem. I v Československu se vytvořil pro imperialismus charakteristický typ všemocného koncernu, kde se moc soustřeďovala v rukou několika představitelů finanční oligarchie. Dověřil se tak proces srůstání bankovního, průmyslového a obchodního kapitálu v kapitál finanční.“* (Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 359)

Hlavní aktivita spočívala v udržení stability banky a rentability koncernu, avšak pokračovaly i snahy o rozšiřování koncernu. Po již zmiňovaném krachu rakouského Creditanstaltu, Živnostenská banka spolu s Agrární bankou převzala několik cukrovarů lihovarů. Československý stát se obával odplynutí zisků z lihovarnictví do Rakouska, a tak požádal české banky o repatriaci. Lihovary, které nezajistí českou majoritu, měly přijít o výrobní kvóty. Byl vytvořen Český lihovarský syndikát, jehož součástí byla i Živnobanka. Vlastnila přes 1/3 jeho akcií. Později sama iniciovala vznik Akčního lihovarského syndikátu, který usiloval o zisk podílu ve firmě F. X. Brosche.

„Druhá fáze repatriačního procesu začala v roce 1935, kdy se dva nejvlivnější členové syndikátu rozhodli dále oslabit pozice vídeňské Spiritindustrie, A. G., ve které nejsilnější pozice měli bratři Sternové.“ (Pátek, J.: *Československo-rakouské kapitálové a kartelové vztahy v letech 1918-1938*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha 1996d: 139) Jednání vedl sám Preiss. Usiloval o získání podílu ve Společnosti pro lihový průmysl, který Sternové

²³ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republik. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 83

vlastnili. Protože na tuto dohodu nechtěli přistoupit, pohrozil jim Preiss zrušením smlouvy jako s řediteli syndikátních podniků. V říjnu 1936 nátlaku podlehli a prodali 5000 akcií Spiritindustrie, A. G. Živnobanka z nich získala jednu třetinu a agráři dvě třetiny. Výměnou za nadtřetinový podíl nabídla Agrární banka účast ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu, aby nedošlo k majorizaci.

Banka svůj koncern řídila tak, aby krizi překonal a ještě posílil své postavení. K tomu pomohlo i to, že v koncernu soustředila nejvýznamnější a nejvýkonnější podniky. Krize se ovšem dotkla i těchto podniků, i když ne tak tvrdě jako jiných. Začaly mít problémy se splácením úvěrů. Podniky proto žádaly banku o prodloužení úvěrů či poskytnutí úvěrů dalších. Banka toho využila a za tuto pomoc požadovala získat plnou kontrolu nad zadluženými podniky.

Většina podniků ale i letech krize hospodařila se ziskem a vyplácela slušné dividendy. *„Příčina tkvěla především v monopolickém charakteru těchto podniků, které pomocí kartelových syndikátních smluv stlačovaly ceny surovin a polotovarů a naopak bránily poklesu cen svých výrobků“* (Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 360) Pařily k nim např. Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Solo, Mautnerovy závody, Cukrovary Schoeller.

Nejlepším příkladem je cukerní průmysl. V letech 1928 začala cukerní krize a ceny cukru ve světě rychle klesaly. Ovšem u nás se ceny cukru díky cukernímu kartelu udržovaly na vysoké úrovni, takže podniky hospodařily dále se ziskem. Docházelo ke koncentraci výroby a snižování mezd dělníků. Také lihovarnické podniky dobře hospodařily i v období krize díky státnímu monopolu. Živnostenská banka rovněž začala spolupracovat v oblasti zemědělství s agrárním kapitálem.

I v hornictví dokázaly podniky jako Česká obchodní společnost či Severní dráha Ferdinandova prosperovat i přes pokles odběru a těžby uhlí. V roce 1933 získala Živnobanka pod svou kontrolu i Kamenouhelné závody Orlová-Lazy fúzí s Českou obchodní. Docházelo také ke koncentraci podniků, v roce 1932 došlo ke spojení plzeňských pivovarů. Chystal se také vznik nového průmyslového syndikátu sestávající se ze smíchovských závodů Ringhoffer v Praze, Tatry v Kopřivnici a Vagónky ve Studénce.

Krise postihla nejméně chemický průmysl. V koncernu se soustředily čtyři z největších chemický podniků u nás: Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Synthesia, Explosia a Československé továrny na dusíkaté látky. Nejlépe na tom byla Explosia, která využila počátku zbrojní konjunktury, a mohla tak rozšiřovat výrobu.

Také situace ve Spolku byla velmi uspokojivá. V roce 1933 vykazoval zisk 38,9 mil. Kč. Banka proto nakoupila další akcie Spolku na celkové množství 25 mil. Kč nominální hodnoty vlastních akcií. Preiss zasedající ve správní radě hospodaření Spolku bedlivě kontroloval. V roce 1929 uzavřela Živnobanka syndikátní dohodu se Solvayem. Obě strany měly do syndikátu akcií dát 25 tisíc akcií Spolku. Byla tak zajištěna kontinuita v hospodaření Spolku a jeho další perspektiva. Spolek se později stal čtvrtým největším chemickým koncernem v Evropě. Také Synthesia vykazovala od roku 1930 zisk.

V jiných odvětvích byla ale situace odlišná. Tak např. Královodvorská cementárna byla velmi postižena poklesem stavební činnosti během krize a musela snížit výrobu asi o 40%. Nejhůře ale krize zasáhla textilní a kovoprůmysl.²⁴ Během krize čelilo jen pět podniků z koncernu banky bankrotu. Tři z nich byly z oblasti textilního průmyslu: Cosmanos, Mautnerovy závody aj. Hernych a syn. Cosmanos již v roce 1931 pozastavila výrobu a později byla likvidována. Ostatní dva podniky měly u banky mnohamilionové dluhy.

V kovoprůmyslu trvala krize jen krátce. Ještě v roce 1931 zde doznívala investiční vlna, pak ale náhle investice přestaly. Přesto již v roce 1934 dochází k opětovnému vzestupu. Ve strojírenství byla krizí postižena např. firma Melichar-Umrath, která vyráběla zemědělské stroje, s agrární krizí tak ztratila odbyť. Živnostenská Banka provedla reorganizaci rodinného podniku. Za dluhy převzala akcie, které pak následně prodala.

Problémy měla i Pražské železářská společnost. Již roku 1932 vykazovala ztrátu a v roce 1933 měla dokonce dluh 159,8 mil. Kč. Banka prosadila reorganizaci podniku a donutila ho k velkým úsporám. Tak byla tato společnost zachráněna před bankrotem.

Mezi roky 1932 a 1933 se do krize dostaly další podniky: Báňská a hutní společnost, Poldina huť a ČKD. Docházelo k ustávání investic, snižování výroby a provozních výdajů.

²⁴ Ve sklářském, hračkářském a porcelánovém průmyslu, které byly krizí skutečně nejvíce postiženy, banka žádné podniky neměla.

Dokonce ČKD a Poldina huť přestaly vyplácet dividendy. Roku 1934 ovšem nastupuje zbrojní konjunktura.

Došlo také ke změnám ve struktuře koncernu Živnobanky. Na významu začaly ztrácet textilní podniky, naopak zájem banky o chemický, hutnický a strojírenský průmysl stoupal. To samozřejmě souviselo se zbrojní konjunkturou a celkovými strukturálními změnami československé ekonomiky.

Největší zájem banka měla o chemickou výrobu. Ve třicátých letech začala podniky vzájemně propojovat, kapitálově i výrobně. Např. Explosia získala 12 tisíc akcií Spolku, Synthesia a Československé továrny na dusíkaté látky uzavřely dohodu na společné výrobě amoniaku. Banka usilovala o odstranění konkurenčního boje mezi koncernovými podniky a o jednotnost jejich strategie. Banka do podnikové strategie také sama zasahovala. Např. roku 1934 předložil generální ředitel Spolku Mayer návrh na zahraniční investice, ale vedení banky tento návrh nepodpořilo. Místo toho se měly investice soustřeďovat na domácí půdě v ústeckém závodě.

Dále banka v období krize usilovala o úsporu a restrukturalizaci výroby v podnicích. Např. v hutním průmyslu využila svého vlivu prostřednictvím poskytovaných úvěrů na Báňskou a hutní společnost a Pražskou železářskou společnost. Ačkoli neměla ani v jednom z podniků majoritu mohla tlačit na jejich vedení, aby provedlo potřebné změny.

Další zájmovou oblastí banky bylo strojírenství. V koncernu byl z velkých podniků pouze jeden, a to ČKD. Proto se snažila získat i další závody pod svůj vliv. Využila problémů Ringhofferových závodů na posílení svých pozic v nich i v Tatře, která byla na ně napojena. Sama ČKD neustále zaostávala za Škodovými závody a její postavení nezlepšila ani reorganizace z roku 1927-1929. Preiss spatřoval problémy ve vedení, ale hlavně to byla nižší organizace výroby, malá investiční činnost a pomalá modernizace.

Živnobanka stále usilovala i o získání Škodových závodů nebo alespoň o posílení svého vlivu na ně. Již v roce 1929 navrhlo vedení Živnobanky propojení výroby ČKD a Škody. Škoda požadovala, aby ČKD přestala vyrábět munici. V létě 1931 vyvrcholila jednání sloučením automobilek ČKD a Škody. Byla vytvořena nová společnost Motor. Ta však neměla dlouhého trvání. Již v roce 1932 se Motor rozpadl a mezi Škodou a ČKD byl obnoven

ostrý konkurenční boj. Převzetí Škodovky Živnobankou bylo neúspěšné. Škodovy závody měly tvořit protipól ke koncernu Živnobanky. Tuto myšlenku podporovala Anglo-Pragobanka ale i agrární strana.

Centrála podporovala i nadále koncentraci v koncernu, roku 1935 proběhla fúze Ringhofferových závodů a Tatry Kopřivnice, vzniklý kartel ovládal strojírenství u nás a jeho odbyt, a sloučení Pražské železářské společnosti a Kamenouhelných dolů. Účelově se spojil Spolek pro chemickou a hutní výrobu se společností Solo. Investice byly naproti tomu omezeny, banka podporovala jen Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Báňskou a hutní společnost a ČKD.

Dříve se zajímaly především o podniky vyrábějící pro československý trh, později však i o podniky vývozní, zejména však těžkého průmyslu. Během krize ve 30. letech se Živnostenská banka nedostala do problémů, a to díky struktuře vkladů a úvěrové politice. V posledních letech první republiky koncern hospodařil vcelku dobře. Rostla zaměstnanost a díky zbrojní konjunktře se i hospodářské výsledky zlepšily. Problémy měly nadále jen textilní podniky. I cukrovary a potravinářské firmy se znovu uchytily.

3.5. Zahraniční orientace:

Živnostenská banka měla i dobré styky v zahraničí. Např. v Jugoslávii měla dva největší koncernové zahraniční podniky: Jugoslavenskou banku a První chorvatsko-slavenskou akciovou společností pro průmysl cukerní. V Německu měla Živnobanka svou Bank für auswärtigen Handel, která řídila finanční operace zahraničního obchodu. Jinde v zahraničí své podniky přímo neměla, ale byly zde jejich dceřiné společnosti. Dobré vztahy měla s rakouskými velkobankami, ale i s říšským kapitálem. Šlo především o dvě velkobanky: Dresdner Bank a Deutsche Bank. Navazovala jejich prostřednictvím obchodní a úvěrové styky a také spojení s nimi podporovalo vzájemný česko-německý obchod.

Ovšem spojení se Západním (francouzským či anglickým) kapitálem bylo malé. Živnobanka byla ihned po válce proti zřizování filiálek amerických velkobank. To se ale netýkalo jejich koncernových podniků. Např. v Báňské a hutní společnosti měla zásadní slovo francouzská firma Schneider-Creusot ve Spolku pak měl podíl zmiňovaný belgický koncern Solvay. Dále měly podniky kapitálové účasti v Polsku, Maďarsku a na Balkáně. Např. Spolek

vlastnil další závody v Maďarsku, Rumunsku a Jugoslávii. „*Jak ukázalo pozdější koncernové šetření z roku 1941, většina cizích akcií koncernu nepatřila přímo Živnobance, ale průmyslovým subcentrálám. Tento stav skýtal Živnobance výhody z investic v cizině, rozšiřoval obchodní spojení vyplývající z podnikání v evropském měřítku. Zároveň však byla bankovní centrála méně vystavena riziku možných ztrát a riziko nesly koncernové podniky.*“ (Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*. ČsČH 31, 1983: 367)

3.6. Státní zásahy ve 30. letech:

„*Tehdejší agrárnícké představy vycházely z naprosto subjektivního názoru, že ‚prapříčinou‘ hospodářské deprese je agrární krize a proto má být léčena státními zásahy ve prospěch domácího zemědělství.*“ (Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 36) Vzrostl také odpor veřejnosti k liberálnímu postoji národních demokratů a Živnostenské banky. Zatímco agráři prosazovali ve vládě, spolu s dalšími stranami koalice, protikrizová opatření, Živnostenská banka měla odlišný pohled na věc a posuzovala každý případ zvlášť. Demokraté požadovali především snížení vládních výdajů a deficitu veřejného rozpočtu.

Preiss nazíral na problém krize ve světovém měřítku a volal po mezinárodním řešení. Průmysl byl do velké míry závislý na exportu, a nemohl tak zvládnout pokles poptávky sám. Sám Preiss si myslel, že krize brzy skončí a že nalezne mezinárodní řešení tohoto problému. Krize se však prohlubovala a nastala mezinárodní izolace jednotlivých států. Koncernu Živnobanky se krize poměrně dlouho vyhýbala, proto ji ze začátku podceňovala. K úsporným a přešla k záchranným opatřením až mnohem později a také začala volat po státní intervenci v průmyslových podnicích.

Ve střední Evropě vypukla po zmiňovaném krachu Creditanstaltu v květnu 1931 úvěrová krize. Ta se ale Živnostenské banky výrazněji nedotkla a nezpůsobila podstatný úbytek vkladů. V srpnu 1932 byl vládou schválen plán na pomoc bankám v krizi a jejich sanaci. „*Pozoruhodné bylo, že nejsilnější česká finanční skupina, Živnostenská banka, doporučovala neprovádět sanaci a nechat krizi volný průběh.*“ (Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 43)

V roce 1932 Živnobanka snížila poskytování úvěrů na minimum, zastavily se bankovní investice a zpomalil se obrat. V tomto roce byla krize v Československu největší. Hrozil státní bankrot, nebyly peníze na platy ani státních zaměstnanců, ale banky odmítli vládě poskytnout další prostředky. Agrární vláda v čele s Udrželem padla. Při jednání o vládní krizi v září 1932 chtěl prezident Masaryk jmenovat novým ministrem financí vrchního ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse. Agráři to však odmítli, protože hájil zájmy průmyslníků. „*Tato koncepce úřednické vlády, aktivní a energické v hospodářské oblasti, narazila na odpor politických stran, hlavně agrární strany, která se obávala ztráty mocenského vlivu.* (A ČNB, ŽB-S-I.b. Správní rada Živnostenské banky v září a říjnu 1932)²⁵

Preiss byl stále větším kritikem vlády a její neschopnosti krizi řešit. Postupně se dostává do rozporu s oficiální hospodářskou politikou. Na valné hromadě Živnostenské banky na jaře 1933 vytkl Preiss hospodářské politice státu, že: „*oslabuje dokonce základy, na nichž bylo minulými generacemi vybudováno národní bohatství.*“²⁶ Tím byl myšlen export kvalitních výrobků, jak průmyslových, tak zemědělských, zatímco v době krize byly vyváženy především suroviny. Dále usiloval o vyrovnání státního rozpočtu.

V roce 1934 se konečně prosadilo stanovisko J. Preisse, který nebyl jen vrchním ředitelem Živnostenské banky, ale i předsedou Ústředního svazu československých průmyslníků. A to: „*Průmyslu musí být zachováno rozhodování o závodech a jejich vedení.*“ (A ČNB, ŽB-S-VIII-I-II. Projev J. Preisse: 10)²⁷. Vláda vydala 21 nařízení, ve kterých legalizovala návrhy zájmových podnikatelských organizací, obchodních a živnostenských komor.

3.7. Devalvace:

Při projednávání devalvace proti sobě vlastně stáli průmyslníci a zemědělci. Průmysl byl závislý na vývozu, zemědělci byli zas proti dovozu levných potravin. V otázce devalvace se agráři spojili se sociální demokracií a slíbili jí za to i sociální ústupky a zásahy do ekonomiky. Pokud by byla devalvace prosazena, byli národní demokraté připraveni odejít z vlády. Devalvace by snížila příliv kapitálu a cizích měn, což zemědělcům, zastoupeným

²⁵ Citováno dle: Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 37

²⁶ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 128

²⁷ Citováno dle: Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Praha, 1994: 44

agrární stranou vyhovovalo. Živnobanka musela být samozřejmě proti. V té době byla u nás největším věřitelem, a devalvace by snížila hodnotu jejích pohledávek. Proti devalvaci byli i V. Pospíšil a A. Novák z Národní banky. Ovšem rostoucí rozpočtový deficit byl pro hodnotu koruny také nebezpečný. V měnové oblasti se ale požadavky Živnobanky lišili i od zájmů některých průmyslníků. Ti požadovali snížení hodnoty koruny na podporu exportu. O to usilovali i zadlužené podniky, zemědělské i průmyslové. Po devalvaci libry v roce 1931 se tlak na snížení hodnoty koruny ještě zvýšil. Export rychle klesal a odpůrců deflační politiky přibývalo.

Také vliv Živnostenské banky na hospodářskou politiku neustále slábl, i když její ekonomická moc neustále rostla. Souviselo to s poklesem oblíbenosti národní demokracie u voličů i s Kramářovými spory se skupinou Hradu. Preiss na to reagoval prosazením generálního tajemníka Ústředního svazu podnikatelů F. Hodače do vedení strany v roce 1929. Hodač měl zastupovat zájmy banky a průmyslníků. Vliv národní demokracie ve vládě ale nebyl obnoven. Proti zájmům Živnobanky vystupoval zejména K. Engliš, který prosazoval proexportní politiku. Ovšem banka měla velkého spojence ve vedení Národní banky: guvernér V. Pospíšil, vrchní ředitel A. Novák a náměstek vrchního ředitele K. Kučera. Dále jí byla blízká i politika ministra průmyslu J. Matouška. V roce 1931 podal Engliš demisi a po něm nastoupil K. Trapl. Banka se tedy pokusila obnovit své pozice a získat Trapla na svou stranu. Dále jí pomáhala i finanční situace státu, kterému poskytovala krátkodobé půjčky, a proto si mohla klást požadavky.

„Všimněme si v této souvislosti, jaké představy mělo vedení Živnobanky o hospodářské politice v době krize. Za základní problém považovalo udržení vývozu. Preiss několikrát zdůrazňoval, že zachování vývozu je podmínkou sine qua non dalšího rozvoje hospodářství republiky.²⁸ Jednoznačně odmítalo autarkní tendence prosazované agrárníky. V Oblasti měnové politiky požadovala Živnostenská banka pevnou měnu... Dalším důležitým požadavkem byly radikální úspory ve státním hospodaření (až o 30%). Mělo být ušetřeno na podporách v nezaměstnanosti, registrovány sociální a kulturní výdaje, sníženy počty státních zaměstnanců a jejich platy. Zdanění podnikatelů mělo být zvýšeno.²⁹ V podstatě šlo o to přenést následky krize na široké vrstvy dělnictva, rolnictva i městské buržoazie a zachovat

²⁸ ASB, ŽB-S-VII/i-1-II. Text projevu J. Preisse: 14

²⁹ Memorandum J. Preisse prezidentu republiky z 25. června 1932 o situaci a opatřeních ve státních financích. ASB, ŽB-S-VII/i-1-II

zisky velkoburžoazie.“ (Lacina, V.:*Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*). ČsČH 31, 1983: 369)

Banka si uvědomovala, že národní demokracie již není dobrým spojencem a začala se sbližovat s agrárníky. Spolupracovala s nimi např. v lihovarnickém průmyslu. Po vládní krizi v roce 1932 se otevřela možná cesta na další sblížení. Preiss se snažil přesvědčit o správnosti svých postojů zejména tajemníka agrární strany R. Berana. Dokonce ho několikrát v roce 1933 navštívil. Měl také od Berana dostat ujištění, že bude hájit pevnou měnu. Později Preissovi řekl, že prosadil v agrární straně postoj proti měnovým zásahům. Ovšem koncem roku 1933 bylo opět vše jinak a stoupců devalvace přibývalo. Ke konci roku byla v tisku rozjeta Englišova kampaň na podporu vývozu. Preiss vystoupil proti tomuto opatření a na podporu jeho postoje nabídla Živnostenská banka s dalšími bankami vládě půjčku 500 mil. Kč. Ovšem ani tento postup neměl úspěch. Za devalvací se nakonec postavil i Beran.

Na jednáních vlády v létě 1933 poprvé Engliš představil svůj návrh na zřízení reeskontního ústavu. Ten měl státu ulevit, aby přestal být závislý na půjčkách od bank zajištěním nuceného oběhu státních cenných papírů. Živnostenská bank se zřízení tohoto ústavu velmi bránila. Znamenalo pro ni útok na postavení bank. Banky by musely dát určitý podíl svých vkladů do státního rozpočtu, celkem tato částka měla činit dvě miliardy korun. Ústav byl i přes odpor banky založen v březnu 1934.

Engliš požadoval devalvací koruny a zavést subvence u vývozu a přirážky při dovozu. To ale bylo proti představám banky. „*Pro ně bylo typické, že Preiss považoval Rooseveltova protikrizová opatření zahrnutá v New Dealu za ‘bolševictví’.* Navíc vedení bankovní centrály značně přecenilo nevýhody plynoucí pro koncern ze snížení hodnoty Kč a učinilo z otázky pevné měny věc prestiže a prubířský kámen svého vlivu na státní politiku.“ (Lacina, V.:*Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*). ČsČH 31, 1983: 370)

Preiss místo devalvace navrhoval radikální úsporu, vyrovnáním rozpočtu a systematickými vládními intervencemi. Proti však stál Preissův hlavní protivník Karel Engliš, mezi lety 1934 a 1939 guvernér Národní banky Československé. Preiss hájil zájmy velkobank a průmyslu, kdyžto Engliš se staral o živnostníky a střední podnikatele. Odlišné názory měly na soukromé vlastnictví i státního rozpočtu. „*Preiss Engliše okázale představoval jako*

finančního experimentátora, který se ekonomické danosti snaží ošálit rozumovými pravidly, jež však vycházejí víc z přání než ze skutečného stavu věcí, takže nemají naději na úspěch.“ (Kosatík, P.: Bankéř první republiky, Život a dílo dr. Jaroslava Preisse, 1996: 132)

V roce 1933 na schůzi československého průmyslu Preiss řekl: *„V Československu stojíme na stanovisku stability měnové. Bylo by těžkou chybou tuto stabilitu opouštět, tím více ve chvíli, kdy rozpory mezinárodní více a více budou nutiti k tomu, aby časem – a bohdá brzy – k mezinárodní úpravě měnové došlo.“*³⁰

Dále v srpnu 1933 napsal řediteli Tillemu o vládních krizových řešeních: *„Jsem věru překvapen všemi těmi nemožnými výmysly, které v posledních dnech u nás se vyskytly. Jest to výraz zoufalé situace financí státních a nedostatku odhodlanosti provést konečně to co jest nutno, to jest sáhnouti k radikální úspoře...Jest to zvláštní, jak nyní lidé nechtějí chápati, že pořádek hospodářský možno sjednati pouze vyrovnáním příjmů a výdajů a že veškeré jiné pokusy pak musí vést ke zhroucení.“*³¹

Po devalvaci dolaru koncem ledna 1934 se vláda rozhodla devalvaci koruny uskutečnit. Spory vyvrcholily v demisi národních demokratů a odstoupení vedení Národní banky. Preiss byl zásadně proti jejich odchodu z vlády, protože tím přicházel o politickou podporu a lidi, kteří prosazovali zájmy průmyslové pravice. Preiss se domníval, že nyní neexistuje ve vládě finanční odborník, na kterého je spoleh a který by bránil hospodářskému rozvratu státu.³² 17. února 1934 byl přijat zákon o devalvaci. Živnobanka se svými názory dostala do politické izolace a vliv na státní politiku nadobro ztratila. Přišla o svou prestiž, ovšem devalvace se jejího koncernu nijak nedotkla.

Banka se poté politicky upnula na nově vznikající českou fašistickou stranu Národní sjednocení. Chtěla získat opět svoje postavení a vliv na státní hospodářskou politiku. Po neúspěchu Národního sjednocení ve volbách v roce 1935 se ale této snahy vzdala. Usilovala tedy znovu o sblížení s agrárníky. Pomocí nich si pak koncern udržel výsadní postavení až do roku 1938.

³⁰ Citováno dle: Kosatík, P.: Bankéř první republiky, Život a dílo dr. Jaroslava Preisse, 1996: 133

³¹ Citováno dle: Kosatík, P.: Bankéř první republiky, Život a dílo dr. Jaroslava Preisse, 1996

³² Kosatík, P.: Bankéř první republiky, Život a dílo dr. Jaroslava Preisse, 1996: 88

Po devalvaci se vztahy mezi Preissem a Englišem ještě více zhoršili. Preiss devalvaci pokládal za „*naprosté fiasko*“³³, přesto Engliš dostal za devalvaci nejvyšší ocenění: post guvernéra Národní banky Československé. Engliš se ale s Preissem chtěl spřátelit, a zahájit tak spolupráci na řešení státní krize. To se mu ovšem moc nezdařilo.

³³ Citováno dle: Kosátík, P.: *Bankéř první republik. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 135

4. Okupace

4.1. Před Mnichovem:

4.1.1. Hospodářské oživení po roce 1934

Hospodářské oživení od roku 1934 se projevilo i růstem kapitálu na finanční operace. Rezervy a akciový kapitál zůstaly téměř nezměněny, zato rostly vklady na knížkách a prostředky od záložen. Vklady rostly především proto, že banka získala novou klientelu ze střední vrstvy. Podniky se opět začaly pomalu pouštět do investic, což mělo za následek pokles prostředků na běžných účtech. Mnohdy z nich firmy financovaly i rozšíření svého provozu. Na počátku roku 1937 zhodnotil J. Preiss situaci banky na správní radě: „*Nelze mluvit o tom, že by tvorba kapitálová se zvětšovala, nýbrž možno konstatovat jen průměrný přírůstek, který se pohybuje na úrovni kapitálově méně produktivních let.*“³⁴ Od roku 1938 začaly prostředky na běžných účtech opět narůstat.

Díky nárůstu prostředků Živnostenská banka přešla k liberálnějšímu udělování úvěrů s hodnotovými zárukami. Podnikatelé ručili hlavně cennými papíry. Banka poskytovala i hypoteční půjčky. Firmy však také spláceny dluhy, které měly z období krize, takže se úhrn půjčených peněz snížil. Zajímavé je, že vídeňská filiálka zvýšila podstatně poskytovaný objem úvěrů.

Živnostenská banka půjčovala nadále také státu na vysoký úrok, a pomohla tak ministerstvu financí, když byla státní pokladna v krizi. Zejména v roce 1937, kdy byla situace státní pokladny žalostná.³⁵ Půjčky byly poskytovány přes Poštovní spořitelnu, tedy ne přímo státu. Zasloužila se, jako vedoucí banka konsorcia pro úvěrové operace státní, i o úspěšné upsání Půjčky obrany - z celkové částky 3,5 mld. Kč Živnostenská banka půjčila 646 mil. Kč. Poskytovala krátkodobé úvěry i ostatním bankám a podnikům např. České eskomptní bance a úvěrnímu ústavu, Anglo-Pragobance, Agrární bance, agrárnické Ústřední jednotě hospodářských družstev a Kooperativě. Poskytovala také úvěry podnikům, o které se zajímala, ale i koncernovým podnikům Agrární banky. Tím se také pokusila navázat lepší

³⁴ Citováno dle: Lacina, V.: *Živnostenská banka koncem první Československé republiky*. In: AUC, Philosophica et historica 3-4, Studia historica XLII, 1995d: 242

³⁵ V listopadu a prosinci 1937 půjčila Živnobanka státu dvakrát 40 mil. Kč.

vztahy s agrárníky a dále si upevňovala své postavení mezi ostatními bankami v Československu.

Vedení se snažilo o rozšiřování koncernu a posílení vlivu centrály, a to prostřednictvím dceřiných firem a koncernových společností. Samotná banka transakce jen zprostředkovávala. Akcie, které získala, následně prodávala svým klientům. Koncern se rozšiřoval hlavně o dva druhy podniků: první z nich byly firmy, kterým banka za krize poskytla úvěr na jejich záchranu, ty druhé pak dříve patřily Židům, kteří před nacisty utíkali ze země (např. Velkoobchodní společnost pro obchod s uhlím Bratří Gutmanové).

Menší a střední společnosti se také dostávaly do vlivu Živnostenské banky, mezi lety 1934-1937 to byly např. Vysočanská mlékárna B. Freye a Mělnické akciové skladiště. Spolek pro chemickou a hutní výrobu vykazoval velkou kapitálovou expanzi, Živnobanka v roce 1935 převzala 60 tis. jeho akcií a většinu prodala svým klientům. Dále pokračovala v nákupu akcií lukrativních firem. Počátkem roku 1937 sama zorganizovala nákup akcií dceřiné společnosti holandské firmy Philips působící v Československu a získala podíl ve společnosti Hermann Pollak a synové, kterou akciovala. V roce 1937 koupila společně s Českou eskomptní bankou 9061 akcií židovské Exportní sladovny Schindler & Stein od Continentale Gesellschaft für Bank- und Industriewerte sídlící ve Švýcarsku. Paradoxně právě před Mnichovem vrcholilo rozšiřování koncernu. V tomto období odešly z koncernu jen Bank für auswärtigen Handel (likvidace v roce 1936) a Ferovia (podíl prodán Anglo-Pragobance). Začátkem roku 1938 měla také banka odkoupit cizí akcie Fantových závodů, ale k dohodě nedošlo. Odkup francouzských akcií těchto závodů nabídla Société Continentale de Gestion Monaco.

4.1.2. Zahraniční orientace

Zahraniční orientace Živnostenské banky se nyní zaměřila na vztahy s Německem. Preiss dokonce Německo několikrát navštívil a sám se zástupci německého průmyslu a bankovníctví jednal. Tato orientace vzešla z víry v uzavření německo-francouzské dohody. Preiss pokládal dobré vztahy s německým kapitálem za nutnost. Spolupráci banka navázala již v předešlých letech především s Dresdner Bank a Deutsche Bank a vztahy dále upevňovala. Kvůli zlepšení vztahů byl do správní rady Pražské železářské společnosti dosazen ,mimo jiné předseda Říšskoněmeckého svazu průmyslníků, V. Zangen roku 1936. Živnobanka také

začala poskytovat tzv. lázeňské úvěry, ty měly přilákat do Československa německé turisty i v zimních měsících.

Mimo jiné podporovala i vývoz do SSSR. V roce 1936 konsorcium bank, jemuž předsedala, poskytlo úvěr 275 mil. Kč na podporu vývozu zboží a zbraní do SSSR. Také poskytla úvěr Škodovým závodům a ČKD na vývoz zbraní do Rumunska. Svoji zahraniční aktivitu směřovala Živnostenská banka hlavně do Rakouska a Chorvatska. V Rakousku se nacházely dva podniky z jejího koncernu: L. Kraft, Dinas – u. Schamottenwerke a textilka Banyaova společnost. V Chorvatsku pak měla dceřinou banku Jugoslavska banka a koncernové podniky: První chorvatsko-slavonská akciová společnost pro průmysl cukerní, Osječka ljevoanića željeza a kemičku Zorka.

4.1.3. Dramatický rok 1938 – události do 30. září

Před Mnichovem měla Živnostenská banka bilanční úhrn 5,4 mld. Kč. Celkový počet 1,2 mil. akcií vlastnili především zástupci střední vrstvy. Po Mnichovu neměla mnoho velkoakcionářů, čímž mohla lépe odolávat německým pokusům o převzetí. Sřadatelé si v bance uložili kolem 2,2 mld. Kč, přičemž průměr na vkladní knížku činil pouze 19 tis. Kč. Prostředky na běžných účtech byly především koncernových podniků. Banka využívala dobrých vztahů s některými představiteli Říše i německými koncerny. Mnohdy byla nucena ustupovat, ale pouze se zájmem, aby zůstala i nadále v českých rukou.

Před Mnichovem 1938 byl vyměněn vrcholný management Živnobanky. Vedení se ujala mladší generace manažerů v čele s Janem Dvořáčkem jako vrchním ředitelem. Dvořáček byl ministrem obchodu v druhé Švehlově vládě. Následně se vzdal politického života a zůstal v Živnobance. Dále byli ve vedení Vojtěch Mixa, první náměstek vrchního ředitele, Zikmund Konečný, druhý náměstek vrchního ředitele, Karel Šimek, náměstek vrchního ředitele, a ředitelé Prokop Čipera a Josef Nepraš. V tomto složení vydrželo vedení po celou dobu okupace. Dosavadní vrchní ředitel Jaroslav Preiss byl jmenován předsedou správní rady a výkonného výboru. Zůstal také v čele správních rad nejdůležitějších koncernových podniků. „*Tím byla v tehdejší složité a těžké situaci zachována kontinuita vedení nejen banky, ale i koncernu.*“ (Lacina, V.: *Živnostenská banka koncem první Československé republiky*. In: AUC, Philosophica et historica 3-4, Studia historica XLII, 1995d: 247)

Jaroslav Preiss měl v roce 1938 vážné zdravotní problémy, již koncem roku 1937 onemocněl těžkou chřipkou. Dlouhou dobu se nemohl práci věnovat a i po uzdravení byla nutná určitá doba rekonvalescence. Do banky se mohl vrátit až v dubnu 1938. 30. června 1938 se definitivně rozhodl z vrcholného postu odejít. Byl zde samozřejmě i politický motiv. Jako představitel českého hospodářského nacionalismu se v mnoha otázkách obracel proti Němcům. Mohl ovšem odejít s pocitem dobře vykonané práce. Byla mu určena roční penze 648 000 Kč. S Preissem odešel i jeho spolupracovník Antonín Tille. Po překonané krizi zaznamenala banka opět vzestup. Ten se symbolicky odrážel ve stavbě největšího bankovního paláce u nás. 10. a 11. prosince 1938 se Živnostenská banka přestěhovala do nové budovy Na Příkopě, dnes budova ČNB.

Rok 1938 ovšem přinesl především dramatické hospodářské a politické změny. Násilné připojení Rakouska znamenalo pro banku ztrátu rakouské pobočky, kterou musela přenechat vídeňské bance Merkur. Tento ústav byl dceřinou společností říšskoněmecké Dresdner Bank. Zaměstnanci z Vídně byli povoláni do pražské centrály. „Podle přejímací smlouvy podepsané 14. června 1938 v Basileji byl sice umožněn přesun pohledávek Živnostenské banky v Jugoslávii, které tato filiálka spravovala, ale Živnostenská banka musela vyplatit náhrady německým zaměstnancům filiálky a uhradit pohledávky, které u filiálky byly, v celkové výši 10,3 mil. marek.“ (Lacina, V.: *Živnostenská banka koncem první Československé republiky*. In: AUC, *Philosophica et historica* 3-4, *Studia historica* XLII, 1995d: 248) Připojení Rakouska vyvolalo otřesy na československém kapitálovém trhu, došlo k poklesu kursu akcií na burze. Živnobanka proto nakupovala své vlastní akcie, aby jejich cenu udržela. Zároveň se ale nechtěla zúčastnit na intervencích na burze konsorcia bank.

4.2. Situace v Sudetech:

Komunisté později tvrdili, že Preiss byl jakousi předsunutou pátou kolonou Hitlera v první republice. To ale nebyla pravda, neboť ke spolupráci, která by podkopávala suverenitu Československa ze strany Živnostenské banky nikdy nedocházelo. Preiss vždy usiloval o vznik ryze českých podniků, a dokonce dával přednost českým zaměstnancům před německými. V tomto trendu pokračoval i nadále, což dokládá řada sporů s německými podnikateli. Např. v roce 1934 ředitel Spolku pro chemickou a hutní výrobu Mayer kritizoval Živnostenskou banku za to, že mu nedovolí přijmout kvalifikované německé zaměstnance, i když je podle něj kvalifikovaných českých pracovních sil málo. Na jaře 1938 pak sdružení

sudetoněmeckých podnikatelů Hauptverband požadovalo osamostatnění a vytvoření české, německé a slovenské podnikatelské organizace. Kritériem národnosti, byla podle nich poloha závodu. To znamenalo, že podniky ležící v Sudetách měly přejít pod německou správu bez ohledu na vlastníka. K dohodě tedy nemohlo dojít.

Komunisté přisuzují Preissovi vinu za rozbití republiky. Byla vytvořena zajímavá historka, kterou popisuje i Václav Kopecký: „*Soudruzi Dolanský, Štěka, Vodička a já můžeme dosvědčit, že již 21. září 1938 se dostavila (Preissova dcera – pozn. autora) do klubu komunistických poslanců a říkala nám, že 'fotr zrazuje republiku'. Líčila nám, že se u Preisse konala porada, na které Preiss říkal, že kdyby byla dosazena vláda, které by bránila republiku, že jí zastaví všechny výplaty peněz a že 'vláda bude na hrníčku'. Preissova dcera nám dále řekla, že Preiss hrozil, že kdyby byla povolána na pomoc Rudá armáda, že budou otevřené hranice republiky u Podmokel a do republiky bude vpuštěna hitlerovská armáda.*“ (Kopecký, V.: *ČSR a KSČ*. Praha, 1960)^{36 37}

„*Kapitálové přesuny prospívaly především Živnostenské bance a některým skupinám agrárního kapitálu. Tyto dobrodružné elementy využívaly Hitlerova nátlaku na vlastní obohacení, k uchvácení význačných hospodářských posic za neuvěřitelně nízké ceny. Živnostenská banka, představující hospodářskou velmoc uvnitř Československa, se v těchto věcech spojila s předáky agrární strany, kteří drželi všechny klíčové posice. Spojení s agrární stranou používal Preiss především k odstranění všech překážek, které by mohly ohrozit jeho spekulativní transakce s židovským majetkem.*“ (Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*. Díl I., ČSAV, 1958: 61)

4.3. Petschkovo důlní impérium:

„*V době, kdy měl Preiss – řečeno Gottwaldem - zrazovat republiku a připravovat zábor Sudet 'za mísu čočovice', připravoval ve skutečnosti úplně jiný akt...*“ (Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 153) Na jaře a v létě 1938 začala Živnostenská banka připravovat velký obchod. Chtěla koupit majetek severočeského uhelného magnáta Petschka, který na jaře 1938 před Hitlerem uprchl do zahraničí. Jednání vedl Antonín Tille. Majetek, který měla Živnobanka převzít zahrnoval:

³⁶ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 163

³⁷ Tuto historku měl potvrdit i Julius Fučík.

padesátiprocentní účast v Petschkově Mostecké společnosti pro dobývání uhlí a v Severočeských uhelných dolech³⁸, s doly Minerva a Poseidon, dále Petschkovy prodejní společnosti v Ústní nad Labem. To vše za 350 milionů korun.

V dubnu 1938 dostala Živnobanka nabídku od Petschků, kteří měli v úmyslu prodat svůj majetek pokud se politická situace nezlepší. Stanovisko banky ke koupi bylo následující: „Uvážili jsme tento podnět a řekli jsme si, že i když nynější poměry nejsou vhodné k rozšiřování našich účastí a financování tak značné transakce nebylo by snadné, nebylo by na místě stavěti se k němu odmítavě bez bližšího zkoumání, neboť se jedná o jedinečnou příležitost získati velmi cennou substanci v hnědouhelném revíru.“ (ASB-Ž – Petschek, ř. z. 26. 4. 1938)³⁹

Podle údajů o množství a kvalitě uhlí šlo o skvělý obchod. Životnost dolů byla odhadována na více než padesát let a řada nalezišť se tehdy ještě nevyužívala. V roce 1937 byly v Petschkových dolech vytěženy čtyři miliony tun uhlí. Zatímco Obchodní společnost z koncernu Živnostenské banky vytěžila necelý milion. Koupi Petschkových dolů by Živnobanka vlastnila již 39 procent z celkové těžby v severočeském hnědouhelném revíru.

Banka usilovala o zisk monopolního postavení v těžbě hnědého uhlí a také, aby tento majetek nepřišel do rukou německého kapitálu. „Nebylo by tudíž správné domnívat se, že v létě 1938 vedení Živnostenské banky záměrně kupovalo od Petschků uhelný majetek s tím úmyslem, že později prodá tento důlní majetek Göringově koncernu. Jak známo, tyto domněnky byly v tehdejší době často opakovány v evropském tisku.“ (Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*. Díl II., ČSAV, 1958: 39-40)

Na schůzi výkonného výboru v červenci 1938 banka návrh na koupi schválila a stanovila horní cenu 300 milionů korun. 15. července 1938 byla uzavřena dohoda s Petschky a doly byly prodány za konečnou částku 350 milionů korun. Živnobanka vytvořila pro zaplacení této částky konsorcium. Sestávalo se z podniků jejího koncernu: České obchodní společnosti, Spolku pro chemickou a hutní výrobu, Rakovnické šamotky a Západočeských kaolinek. Částku tak rozložila na více subjektů. Na transakci se podílela i Česká eskomptní

³⁸ Konkrétně 49,6 % Mostecké společnosti pro dobývání uhlí a 51% v Severočeských uhelných dolech.

³⁹ Citováno dle: Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*. Díl II., ČSAV, 1958: 39

banka a Pražská železářská společnost. K převedení majetku došlo 31. července 1938. V zakoupených podnicích došlo ke změnám ve správních radách a do jejich čela byl zvolen Jaroslav Preiss.

Domácí i zahraniční tisk měl označit koupi „*za jednoznačné gesto důvěry domácího kapitálu ve vojenskou sílu a obranyschopnost Československé republiky. Šlo o gesto cennější než stovky projevů a nepředpojatí lidé je chápali.*“⁴⁰

Živnostenská banka po této operaci vlastnila nejvýznamnější závody na československém území. Ale to nemělo být všechno. Preissovy dlouholeté kontakty s rodinou Rothschildů se měly začít vyplácet. Živnobanka s nimi začala jednat o akciování Vítkovických závodů a jejich dolů.

Živnostenská banka stále doufala, že dojde mezi Čechy a Henleinovou stranou k dohodě. Preiss i jeho dlouholetý přítel Rudolf Beran, významný agrární politik, jsou zastánci spolupráce se sudetskými Němci. Spolupracovali společně také na sbližování agrární a průmyslové pravice a společném postupu v těžké politické situaci. Preiss dokonce jednal na přelomu srpna a září s lordem Runcimanem, který měl zprostředkovat dohodu mezi Prahou a sudetskými Němci, na svém statku v Lavičkách. Preiss měl Runcimanovi vysvětlit situaci v Sudetech, včetně rozložení českého a německého průmyslu. Preiss musel Runcimana přesvědčit o tom, že když představitelé sudetských Němců říkají, že celý průmysl v Sudetech je vlastní Němci, tak lžou. Využil k tomu dokumenty o nedávné koupi Petschkových dolů. Rodina Rothschildů také Preissovi poskytla zmocnění k prohlášení, že „*její podniky a doly v Ostravsku mají být považovány za české*“⁴¹. Tato jednání další vývoj však již neovlivnila. Politická situace se pro nás nevyvíjela dobře. Pohraničí bylo okupováno a německé koncerny si rychle začaly rozdělovat majetek.

Po Mnichovu zůstalo Petschkovo impérium v okupované části. Po okupaci se snažily německé monopoly rychle získat severočeskou důlní oblast pod svou kontrolu. Podíl v severočeských uhelných dolech musela Živnobanka později podstoupit skrz Dresdner Banka Göringovu koncernu. Prodej Živnostenská banka s Petschky konzultovala, ti zasahovali do projednávání kupní smlouvy. V únoru 1939 nabídli Dresdner Bank ještě

⁴⁰ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republik. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996: 155

⁴¹ Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republik. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*. Praha, 1996

poslední zbytky akcií, které v dolech vlastnili. Transakci zajišťovala Živnobanka spolu s Českou bankou Union. Tato uhelná transakce byla pro Dresdner Bank mimořádně výhodná. Zastupovala německou vládu a dostala od ní z koupě provizi a navíc získala úvěrové napojení na podniky. *„Okupanti vyvlastnili a spojili tento důlní majetek v největší koncern pro těžbu hnědého uhlí, t. zv. Sudetenländische Braunkohlengesellschaft AG., Krátce SUBAG, jenž byl kapitálově silnější než kterýkoli uhelný koncern v Poruží. Akciový kapitál byl postupně zvyšován až na 80 mil. RM, z čehož většina byla v držení Göringových závodů.“* (Kráal, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*. Díl II, ČSAV, 1958: 38)

Celá transakce byla výhodná především pro rodinu Petschků. Prodejem svých podniků Živnobance se vyhnuli vyjednávání s německou stranou a mohli ještě bezpečně převést svůj kapitál do zahraničí. Živnobanka sice prodala podniky se ztrátou 150 milionů korun, ale aspoň zajistila dodávky uhlí do, nyní surovinami chudého, československého státu. Získala tak prakticky monopol v obchodě s hnědým uhlím. Celý „obchod“ byl vynucen přítomností německých vojsk v pohraničí.

Banka se snažila ztráty kompenzovat rozšířením aktivit na zbytku území. V listopadu 1938 nabídli Petschkové Živnobance „převzetí jejich bankovních obchodů“. 1. ledna 1939 došlo k převodu bankovních obchodů, depozitních účtů i účtů Petschkova bankovního domu. Vklady činily 60 mil. Kč a úvěry 30. mil. Kč. V roce 1937 činil obrat Petschkova obchodního domu 350 mil. Kč. Podíly v Německu byly prodány již v květnu 1938.

4.4. Mnichov:

Po dohodě v Mnichově z 30. září 1938 Československo přišlo o pohraniční oblasti, což zasáhlo i Živnostenskou banku. Přišla tak o řadu filiálek i klientů. Činnost musely ukončit pobočky v Karlových Varech, Teplicích, Ústí nad Labem a Liberci. Celkové vklady a pohledávky v těchto pobočkách činily 114 728 000 Kč. 1. 12. 1938 tyto pobočky převzala Dresdner Bank. To přineslo bance pokles bankovních obchodů a ztráty. Dále přišla ještě o pobočku v Košicích. *„Ústup Živnobanky z Vídně i z pohraničí ukazoval, že Živnobanka pod vlivem politických poměrů vědomě omezuje svůj zájem na vlastní české území. V tomto postupu Živnostenské banky se projevoval i vliv slibů, které Hitler dával již před Mnichovem české reakci: že totiž vlastní česká majetková substance zůstane nedotčena, bude-li německým*

monopolům umožněno, aby restaurovaly německé hospodářské posice podle stavu z r. 1918“ (Král, V.: Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945. Díl II., 1958: 216-217)

Po Mnichovu vznikl v hospodářství země chaos. Ing. Dvořáček uvádí na schůzi představenstva Živnostenské banky dne 12. října 1938: *„Ustupujeme z tisícileté hranice historických zemí, z nichž ztrácíme téměř 30000 čtverečních kilometrů půdy a ke třem milionům obyvatelstva. Mění se pronikavě hranice, mění se od základu struktura státu co do národnostního složení a hospodářské povahy...Autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi znamená přestavbu státu uvnitř, mezinárodní konstelace vynucuje si od základu změnu orientace naší politiky, již připadá především osudová úloha vytvořiti bez průtahů takový poměr k sousednímu Německu, aby národ Čechů a Slováků udržel si skrovnou, byť tvrdou existenci ve svém zmenšeném národním státě...Víme, že také celé naše hospodářství se změní od základu ve všech svých dosavadních předpokladech.“⁴²*

Preiss nechal vytvořit přehled ztrát od generálního sekretáře Svazu průmyslníků Šádka. V oblasti, která byla obsazena byly jedny z nejvýznamnějších podniků u nás, ale republika bude muset navíc dovážet suroviny. Z Československa se stal převážně zemědělský stát.

Po mnichovu Živnostenské bance nezůstal v koncernu ani jeden hnědouhelný důl. Další existence České obchodní společnosti již neměla smysl, přitom ještě před Mnichovem činila její hodnota sta miliony korun. Němci do dolů posílali své komisaře, kteří měli za úkol zbavit se českých majitelů. Situaci konstatovali členové výkonného výboru: *„Do všech závodů České obchodní společnosti a jejího koncernu byli ihned po odstoupení dosazeni komisaři, jejichž činnost, podle místních poměrů, byla velmi rozmanitá, od pouhé kontroly až do úplného řízení závodu s vyloučením veškerého vlivu majitelova. Ve většině případů byla nám odmítána také každá i sebemenší informace o poměrech našich závodů, takž jsme od okamžiku obsazení odstoupených území Německem, případně Polskem, bez jakýchkoli zpráv... Za dané situace je téměř vyloučeno docílení jakékoliv zúročení investovaného kapitálu.“*

⁴² Citováno dle: Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse*, Praha, 1996: 164

(ABS-Ž – výkonný výbor – LXV/11. 11. 1938)⁴³ Proto se Živnobanka rozhodla uhelné doly prodat.

Vrchní ředitel Dvořáček jednal v říjnu 1938 o odkoupení firem v Sudetách s Dresdner Bank. Živnobanka stanovila cenu vyšší než cena, kterou za podniky zaplatila. Požadovala také provizi za zprostředkování. Němci měli zaplatit v hotovosti a v dodávkách uhlí. Suma, kterou Živnobanka za podniky měla nakonec dostat byla jen 200 milionů, což bylo o 150 milionů méně než za ně zaplatila. Do rukou Dresdner Bank Živnobanka prodala kromě důlních podniků i další firmy.

Další záležitostí, kterou musela Živnobanka řešit byla revize úvěrů po obsazení pohraničí. Navíc se připojily problémy s osudem podniků v koncernu na okupovaném území. Německé úřady dosadily do těchto podniků tzv. treuhändry, kteří dohlíželi na podniky a ovlivňovaly výrobu i další podnikové záležitosti. Koncernové podniky byly přinuceny za nevýhodných podmínek své pohraniční závody prodat. Hlavními zájemci pak byly podniky ze skupiny Dresdner Bank. Ve vyjednávání zastupovali podniky většinou sami představitelé Živnostenské banky. „*Pokud se transakce protáhly, po 15. březnu 1939 ztrácely vůbec charakter prodeje.*“ (Lacina, V., Hájek, J.: *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům*. Historický ústav AV ČR, Praha, 1999: 183)

Po Mnichovu 1938 se z Československa začal stahovat zahraniční, především židovský kapitál. Vedení Živnostenské banky se snažilo chopit příležitosti a získat obchody s účastí tohoto kapitálu. Banka chtěla také získat kapitálovou účast ve dvou, u nás největších, zbrojovkách: Škodových závodech a Československé zbrojovce v Brně. V případě Škodových závodů banka odkoupila majoritu od francouzské zbrojovky Schneider. Dále se podílela na privatizaci Československé zbrojovky v Brně. Ještě před realizací těchto kroků došlo 15. března k vyhlášení protektorátu a obsazení zbytku území Německem. Zbrojovky tak připadly říšskoněmeckému koncernu Reichswerke Hermann Göring, ale Živnobanka je musela nadále financovat. Spolek pro chemickou a hutní výrobu musel prodat koncernu I. G. Farben závody v Ústí nad Labem a Falknově, to znamenalo prodej tří čtvrtin domácích bilančních hodnot. Podnik se tak změnil na společnost organizující pouze dovoz z Německa. Mautnerovy závody přišly o severočeské továrny.

⁴³ Citováno dle: Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*, Díl II., ČSAV, 1958: 43-44

Zatímco své podniky a filiálky na Slovensku se banka snažila zachránit, v Podkarpatské Rusi své pozice vyklidila a svůj podíl v Bantlinových chemických továrnách v Perečíně prodala. Po odstoupení pohraničí utrpěla Živnobanka i její koncern těžké ztráty, proto se snažila rozšířit své aktivity alespoň na zbytku území.

„V době okupace se Živnostenská banka udržela jako jediná silná česká banka, i když byla velmi oslabena ztrátou klientely v českém pohraničí a vynucenými kapitálovými přesuny ve prospěch německých bank. Ani přes úsilí říšskoněmecké Dresdner Bank se německému kapitálu nepodařilo Živnostenskou banku kapitálově ovládnout.“ (Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 307) Bylo to i díky rozptýlenému vlastnictví jejích akcií. I když musela s německým kapitálem, jako všechny banky u nás, spolupracovat, zachovala si svou samostatnost. To se nepodařilo České eskomptní bance a úvěrnímu ústavu, která byla zcela podřízena Dresdner Bank.

„České banky trpěly během druhé světové války nejen rostoucí inflací, ale také přímou podřízeností německému řízení, které odčerpávalo jejich zdroje do německých bank. Mnohé české banky díky tomu skončily likvidací – mezi nimi známá Legiobanka, Česká obchodní banka, Pražská úvěrní banka, Anglo-československá banka a další. Postavení Živnostenské banky, do níž byly začleněny některé dřívějších samostatných bank s cílem ovládnout český průmysl pro válečné účely, se ale naopak posílilo.“ (Mervart, J.: *České banky v kontextu světového vývoje*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1998: 37)

4.5. Poldina Huť a První brněnská strojírenská společnost:

Oba tyto závody byly velmi významnými podniky ve svém oboru, jak u nás tak na zahraničních trzích. Majoritní podíl v nich měla Česká eskomptní banka, ta zase podléhala Živnobance, takže oba podniky se nacházely v její sféře vlivu. Oba byly prodány Dresdner Bank a později se staly součástí Göringova koncernu. Eskomptní banka měla 300 mil. krátkodobých dluhů, mimo jiné i u Živnostenské banky, proto se rozhodlo o prodeji pouze průmyslových účastí.

Celá transakce měla být zatím před Živnobankou utajena. Protože se celá transakce projednávala příliš dlouho, byl předložen požadavek ministerstvu financí. Dne 31. ledna 1939

se zde konala porada, při níž byli přítomni i zástupci Živnobanky. 15. března byly podepsány syndikátní smlouvy. Míra účasti Živnobanky však zůstávala otázkou. Živnobanka usilovala o spolupráci se sudetskými Němci, což Dresdner Bank velmi oceňovala. Václav Král uvádí, že Dr. Rasche z Dresdner Bank při Norimberském procesu prohlásil: „*Také Živno na to vlastně byla zúčastněna hrála při tom zvláštní roli. My jsme vlastně v těch letech v Čechách nepodnikli nic, o čem bychom se nebyli dohodli s Živnobankou...*“⁴⁴

4.6. Vítkovické horní a hutní těžířstvo:

Majiteli Vítkovických železáren byla rodina Rothschildů a Gutmanů. Po celou dobu ale měla o společnost zájem Živnostenská banka. Již v roce 1933 vedla s rodinou Rothschildů jednání o akciování jejich podniku. Za to byla bance nabídnuta účast na Vítkovických železárnách. Jednání se ovšem táhla léta a v době okupace pohraničí nebyla stále u konce.

Rodiny Rothschildů a Gutmanů se snažily převést svůj kapitál do zahraničí. Živnobanka se toho snažila využít, ale jednání byla neúspěšná, a tak obě rodiny převedly roku 1937 své kuksy⁴⁵ na anglickou pojišťovnu Alliance Assurance Co. Ta jim za kuksy vydala certifikáty-units⁴⁶.

Po Mnichově jednání pokračovala. Česká vláda chtěla odradit Rothschildy od prodeje vítkovického podniku Göringovu koncernu. Rodina Rothschildů se obrátila i na Živnostenskou banku, která byla jejím obchodním partnerem. K prvním jednáním dochází počátkem roku 1939. Do jednání vstoupila v zimě 1939 i Dresdner Bank. Göring již v únoru pověřil Dresdner Bank získáním Vítkovických železáren. Jak uvádí Václav Král není vyloučeno, že iniciátorem německého zájmu byli sami Rothschildové. Ti jako podmínku dalšího jednání stanovili propuštění vídeňského Rothschilda z internace. Zájem Němců mohla ale vzbudit i sama Živnobanka.

Živnobanka se nakonec dohodla s Dresdner Bank, že celou transakci uskuteční. Banka se tak snažila získat úvěrové spojení na vítkovický podnik. Jednání se konala i po 15. březnu 1939. Majoritní podíl získal Göringův koncern.

⁴⁴ Citováno dle: Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*. Díl II., ČSAV, 1958: 51

⁴⁵ Kuks = podílový nebo spekuláční cenný papír, obvykle s důlním právem

⁴⁶ Unit = podílový list

4.7. Spolek pro chemickou a hutní výrobu:

Hlavními akcionáři nejvýznamnějšího chemického závodu u nás byla Živnostenská banka a belgický koncern Solvay. Mezi sebou měly dohodu, že bez souhlasu druhé strany neprodají svůj podíl. Většina akcií ale byla v rukou soukromých osob a byla deponována právě v Živnobance. V roce 1935 banka ovládala 180 000 akcií, z čehož vlastnila sama nebo její koncern 120 000 akcií. Solvay ovládal 50 000 akcií. Ovládaly tedy majoritu 230 000 akcií z celkového počtu 350 000 akcií a v celkové výši 70 mil Kč.

Spoluprací se Solvayi Spolek získal napojení na největší světové chemické koncerny např. Imperial Chemical Industries či I. G. Farben. Byli také spjatí s Deutsche Bank, která podporovala jejich záměry v Německu.

Již v předmnichovském období měl Spolek s koncernem I. G. Farben dobré vztahy. Solvayové poskytli Farben kapitálový podíl na svých závodech v Německu. Roku 1934 získal koncern I. G. Farben účast na bratislavské Dynamitce. Po dvou letech nabídl účast na Dynamitce agrárnímu kapitálu. Agrární strana se rozhodla, že by celou transakci měla provést Živnobanka. Ta to ale odmítla s tím, že nemá zájem na dalším rozšiřování agrárního kapitálu. Nedávno totiž dala přístup agrárnímu kapitálu v Explosii i ve Spolku. Solvayové dali později propojení mezi Spolkem a Dynamitkou zelenou. Byli také nakloněni propojení s I. G. Farben zejména z politických důvodů.

Ovšem po okupaci Rakouska se I. G. Farben snažila dosáhnout svého cíle využitím vojenské agrese a ne smluvenými dohodami. V roce 1937 přenesla Živnobanka sídlo Spolku do Ústí nad Labem, to však znamenalo, že by zůstal v okupovaném pohraničí. Proto se banka snažila v dubnu 1938 přenést sídlo do Švýcarska. Solvayové ovšem odmítli tento návrh podpořit. Zřejmě se obávali reakce I. G. Farben.

„Zatím co Solvayové i Spolek činili pokusy o dohodu s I. G. Farben, spojil tento trust své plány na další expansi téměř výlučně s agresivní politikou hitlerovského Německa. Při norimberském procesu s vedoucími činiteli I. G. Farben bylo jasně prokázáno a výpověďmi těchto vedoucích činitelů potvrzeno, že I. G. Farben se aktivně podílela i na přípravách k rozbití Československa v r. 1938.“ (Král, V.: Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945. Díl II., ČSAV, 1958: 252)

I. G. Farben začal připravovat plán na získání závodů Spolku v Ústí nad Labem a ve Falknově. Již v červnu 1938 vydal zprávu o postupu ve Spolku, stanovení komisařů a okamžitým postoupení obou závodů. Německá vláda vše posvětila. Po Mnichovu bylo přerušeno spojení mezi těmito závody a Prahou. Živnobanka chtěla nejprve závody převést do nově vytvořené společnosti, ve které by měl Spolek účast, potřebovala ale povolení německého ministerstva hospodářství. Ale zakrátko ohlásil Živnobance Dr. Zinsser, ředitel Dresdner Bank, že má pověření od I. G. Farben a Heyden-Chemie jednat o prodeji těchto dvou závodů. Banka chtěla jednání prodloužit, protože věřila, že jí ministerstvo povolení vydá. Ministerstvo však již předtím rozhodlo o přidělení závodů v pohraničí.

Jednání o prodeji začala v listopadu 1938 a bylo rychle ukončeno. Spolek byl přinucen prodat závody za každou cenu. Dostal za ně 270 mil. K i když odhadovaná cena byla kolem miliardy. Část ceny byla splacena dodávkou chemických výrobků. Na konci roku 1938 pak byla provedena fúze Spolku s firmou Solo.

4.8. Cukrovary :

Živnostenská banka byla nejvýznamnější kapitálovou skupinou ve výrobě cukru u nás. Cukerní průmysl Živnostenská banka ovládala pomocí dvou koncernů: Schoellerovy cukrovary a Česká cukerní společnost. Cukrovary Schoeller okupací pohraničních území utrpěly ztráty. Museli prodat např. cukrovar v Mostě a v Orosce. Ihned po okupaci na ně byla uvalena nucená správa.

Česká cukerní společnost byla Živnostenskou bankou založena již v roce 1883. Okupací pohraničí přišla o cukrovar v Žatci. Větší ztráty byly ale způsobeny zabráním dvou centrál cukrovarnického průmyslu: rafinerie cukru v Krásném Březně a Ústí nad Labem. Živnobanka se obávala převzetí těchto rafinerií Dresdner Bank. Ta by tak získala výsadní postavení ve výrobě cukru a vytlačila by Živnobanku. Ta se tomu snažila zabránit. Na podzim 1938 byla vedena v Berlíně jednání o účastech České cukerní v těchto rafineriích. Výsledkem bylo, že Žatecký cukrovar měl mít povinnost dodávat cukr rafinerii s účastí Živnobanky.

Udržení vedoucího postavení ve výrobě cukru bylo pro Živnobanku zásadní. Proto se snažila skrz Českou cukerní získat účasti v cukrovarech na zbytku českého území. Někteří jejich majitelé totiž chtěli emigrovat a svůj majetek prodat. Banka se zajímala hlavně o

Redlichovy cukrovary na Moravě. Stoupalův koncern nabídl bance spoluúčast na koupi, o které sám jednal. Česká cukerní tedy začala jednat s Redlichem o koupi akcií Spolku moravských cukrovarů. Tím se dostala také do jednání s rodinou Proskowetzů. Ti nabízeli uzavření syndikátní dohody, čímž by Česká cukerní získala majoritu. To by Živnobance poskytlo posílení jejího postavení. Ke koupi Spolku moravských cukrovarů však nedošlo.

4.9. Škodovy závody a Československá zbrojovka:

I když tyto podniky Živnobanka přímo nevlastnila, ale poskytovala jim úvěry. Oba podniky byly navzájem propojeny, jak zájmově tak kapitálově. Po Mnichovu 1938 se vláda rozhodla prodat svou účast v brněnské Zbrojovce: „*S ohledem na zahraniční situaci, jakož ke stavu státní pokladny, rozhodla se vláda před ultimem prosince 1938 prodati své účasti na Čs. Zbrojovce a. s. Brno a umístiti ji tak, aby noví akcionáři zajišťovali kontinuitu vedení Zbrojovky po stránce věcné i národní. Byla přijata nabídka skupiny Živnostenská banka – Kooperativa – Explosia na toto řešení:*

Stát prodává 105 000 akcií Čs. Zbrojovky za 157 500 000 Kč (1500 Kč za akcii), a to pro:

<i>a) Severní dráhu Ferdinandovu</i>	<i>30 000 akcií</i>
<i>b) Anglobanku</i>	<i>15 000 akcií</i>
<i>c) skupinu vedenou Expolsií</i>	<i>60 000 akcií“</i>

(SÚA – ÚPV – zasedání vlády 10. 1. 1939)⁴⁷

Živnostenská banka vlastnila velkou část akcií Expolosié. Dále bylo rozhodnuto, že stát prodá své akcie Škodovky Anglobance, a ta prodá jejich polovinu Živnostenské bance. Dále francouzský podíl akcií Škodovky byl rozdělen mezi Zbrojovku a Škodovy závody. Dalším zajímavým propojením bylo například, že Expolosié vlastnila 45 113 akcií Spolku pro chemickou a hutní výrobu. Ten zase vlastnil 34 750 akcií Expolosié. Oba podniky pak spadaly do koncernu Živnostenské banky. Akcie byly vzájemně vyměněny a Expolosié je pak použila na nákup akcií Zbrojovky. A to proto, že banka nechtěla, aby Spolek byl zatahován do zbrojního průmyslu, protože očekávala, že Němci o něj projeví zájem.

⁴⁷ Citováno dle: Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*. Díl II., ČSAV, 1958: 80

Výsledkem bylo, že konsorcium včele s Živnobankou a agrárním kapitálem získalo majoritu ve Zbrojovce. Vzájemnými výměnami akcií došlo ke kapitálovému propojení Škodovky, Zbrojovky a Exposie. V rukou konsorcia pak byly akcie obrovského zbrojního trustu. Dále mělo zaručeno, že předsedou správní rady Zbrojovky bude člen konsorcia a získá tak vliv na vládu. Přitom nemuselo vydat žádné vlastní prostředky na získání těchto podniků, došlo k němu pouhou směnou akcií.

Vytvoření trustu mělo především význam pro vývoz zbraní. Zpráva ředitelství Živnostenské banky uvádí: „*Velmi rozhodným momentem při koupi majority akcií z rukou francouzských byla okolnost, že rozvázána byla dosavadní smlouva mezi Škodovkou a firmou Schneider-Creusot, která prakticky znemožňovala Škodovým závodům export zbraní na jiné trhy nežli do Rumunska, Jugoslávie a Turecka, což vlastně vedlo k zadlužení Škodovky na západě a poskytování dlouhodobých úvěrů na Balkáně.*“ (ASB-Ž-ředitelská zpráva o zbrojním trustu 16.1. 1939)⁴⁸ Škodovka měla začít vyvážet zbraně do Německa, což samozřejmě dříve Francouzi nemohli dovolit. Již v listopadu totiž Němci nabídli udělit československému zbrojnímu průmyslu zakázku v hodnotě miliardy korun. Celá transakce však nebyla plně dokončena ani 15. března 1939.

Konsorcium si bylo vědomo, že tento trust nezůstane pouze v českých rukou. První zájem projeví Němci už při prodeji akcií Škodovky v prosinci 1938. Těsně před 15. březnem projevila zájem Deutsche Bank, velký soupeř Dresdner Bank. Po 15. březnu 1939 vydal Göring rozkaz na získání Škodových závodů i Zbrojovky. Měly se stát součástí Göringova koncernu. Součástí Göringova koncernu se nakonec staly Expolsia i Synthesia, a to kvůli svému napojení na zbrojní průmysl.

Podobně dopadla i Severní dráha Ferdinandova. Před válkou vlastnily majoritu Živnobanka s rodinou Rothschildů. Živnostenská banka se snažila získat dráhu jednak kvůli dalšímu zesílení postavení v ostravsko-karvinském revíru a také kvůli svému zájmu v těžkém průmyslu. V roce 1936 získala Severní dráha povolení na výrobu hliníku a začala jednat se Zbrojovkou na vytvoření akciové společnosti na výrobu hliníku.

⁴⁸ Citováno dle: Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945*. Díl II., ČSAV, 1958: 85

Po okupaci Rakouska se dostává do problému i rodina Rothschildů. Ti mohli prodat svůj podíl v Severní dráze Němcům. Tomu měla zabránit emise nových akcií, které by si rozdělil domácí kapitál. O emisi akcií se postarala Živnobanka. Po obsazení pohraničí význam Severní dráhy v těžbě uhlí rostl. Okupací pohraničí neutrpěla téměř žádné ztráty. Nová emise pak posílila podíl Živnobanky v Severní dráze. Ta chtěla aby se Severní dráha podílela na zbrojním trustu, a to konkrétně dodávkou uhlí. Akcie Severní dráhy pak měly být směněny za akcie Zbrojovky. Ani tato transakce ale nebyla do 15. března dokončena.

4.10. Další koncernové podniky:

4.10.1. Pražská železářská společnost

Pražská železářská společnost byla ve sféře zájmu Živnostenské banky a Mennesmannova koncernu. Významně se podílela na zbrojní konjunktuře těsně před Mnichovem. Koupila prodejny uhelných společností Schlesinger a Sachs. Tyto zisky jí umožnily v letech 1937-1939 koupit podniků, jejichž majitelé se rozhodli emigrovat. To výrazně přispělo ke koncentraci a centralizaci výroby. Po Mnichově se ale podstatně změnil vztah mezi Živnobankou a Mannesmanny. Chomutovský závod se ocitl v okupovaném území. V létě 1939 tak byla banka donucena svoji účast prodat.

4.10.2. Českomoravská-Kolben-Daněk

Pro Živnostenskou banku byl tento podnik jedním z nejvýznamnějších v jejím koncernu. Její účast byla sice jen 20%, ale převážná část ostatních akcií byla u ní deponována. Protože účast na valných hromadách byly nízké, měla vlastně banka majoritu. Od roku 1937 se závod zabýval především zbrojením. V roce 1938 vyráběl především pro domácí trh, 1. července stav objednávek činil 1069 mil. Kč. Po Mnichovu došlo k velkému poklesu výroby. Ovšem již počátkem roku 1939 došlo opět k vzestupu.

4.10.3. Mautnerovy textilní závody

Mezi nejvýznamnější textilní podnik v jejím koncernu byly Mautnerovy textilní závody, které byly výjimkou v zájmech banky. Ta se soustřeďovala především na těžký

průmysl a strojírenství. V předmnichovském období začala Živnobanka postupně odprodávat své účasti v textilním průmyslu a uzavírat závody v Československu i v zahraničí.

5. Závěr

Živnostenská banka byla v meziválečném Československu nejsilnější a nejvlivnější bankou, která neměla domácí konkurenci. Ovládala většinu důležitých a perspektivních průmyslových velkopodniků. Svoje pole působnosti neomezovala jen na domácí trh, i když ho do značné míry upřednostňovala. Měla velký vliv na formování nového státu, a zejména v jeho počátcích, i na hospodářskou politiku. Významně podpořila rozvoj našeho průmyslu a zvýšení jeho konkurenceschopnosti.

Již před první světovou válkou se stala nejsilnější národnostně českou bankou, i když stále nepřekonalala svůj provinciální charakter. V tomto období se ale již snažila kapitálově expandovat do zahraničí, zejména do Ruska a na Balkán. Překonalala i pokus rakouské byrokracie o její likvidaci pomocí obžaloby kvůli jejímu údajnému působení „proti válečnému úsilí státu“. To naopak velmi oceňovali čeští vlastenci a bojovníci za svobodu. Po válce to Živnobance vyneslo respekt a výsadní postavení při formování hospodářské politiky. Pověřením Jaroslava Preisse, vrchního ředitele banky, o vypracování hospodářského programu státu získala banka nebývalé možnosti a dále upevnila své postavení naší vedoucí banky.

Stála také v čele konsorcia bank pro úvěrové operace státní, podílela se na upsání Půjčky svobody a také na měla vliv na podobu měnové reformy z roku 1919. Měla také vazby na vládní kruhy či státní úřady. Z jejího okruhu vzešel např. první ministr financí Alois Rašín. Měla velkou autoritu i v podnikatelských kruzích. Preiss byl prvním předsedou Svazu československých bank a od roku 1929 také předsedou Ústředního svazu československých průmyslníků, i další jeho předsedové byli z okruhu Živnobanky.

Politicky se orientovala na národní demokracii, která byla až do roku 1934 stranou vládní. Toto spojení bylo ale spíše volné. S tím jak národní demokracie ustupovala z politické scény, se Živnobanka začala orientovat na agrárníky. Sama do roku 1925 ovlivňovala hospodářskou politiku. Významně se podílela na nostrifikaci a zastávala deflační politiku. Postupně její vliv slábl až do roku 1934, kdy byla proti její vůli provedena devalvace koruny. Stále ale zůstávala největší kapitálovou skupinou u nás.

Vrcholový management stál na liberálních základech. Banka usilovala o minimalizaci státních zásahů do ekonomiky a o úsporu vládních výdajů. I v obdobích krize svoje stanoviska nezměnila. Bankovní krizi v letech 1923-1924 pokládala dokonce za jakousi ozdravnou kúru, v níž se československá ekonomika zbaví špatně hospodařících ústavů. Postavila se také proti sanaci zadlužených bank, protože se jí netýkala a navíc by pomohla konkurenci.

Banka neustále kapitálově sílila a její koncern se zvětšoval. Její obchodní politika byla velmi dobře promyšlená a také efektivní. Opírala se přitom o velice fundovaný a zkušený management. V průběhu meziválečného vývoje nemůžeme v hospodaření banky nalézt větší chyby. Sama se nikdy nedostala do potíží, a to ani v obdobích hospodářských krizí. Během velké hospodářské krize dokonce vykazovala zisky a její koncern dále mohutněl.

V roce 1918 měla banka akciový kapitál 120 mil. K, v roce 1919 byl navýšen dvěma emisemi na 200 mil. Kč. Až do roku 1929 akciový kapitál nestoupal, ale jeho hodnota se zvýšila zhodnocením koruny. V roce 1929 byl akciový kapitál opět navýšen, tentokrát na 300 mil. Kč. Po vypuknutí krize banka odkoupila zpět 300 000 vlastních akcií a snížila tak akciový kapitál na 240 mil. Kč. V této výši zůstal až do druhé světové války. Žádný z jejích akcionářů neměl větší balík akcií a s ním spojené rozhodovací právo. Banka měla velký počet drobných akcionářů, a tak o dění v bance rozhodoval vrcholový management, zejména vrchní ředitel Preiss. Rozptýlenost akcií také zabraňovala pronikání nacistů do banky během okupace. Akcie byly obchodovány na pražské a vídeňské burze.

Banka také vytrvale odmítala účast zahraničního kapitálu a snažila se zůstat bankou ryze českou. Poprvé ve svém odhodlání polevila až v roce 1929, kdy 45% nových akcií získalo 37 zahraničních bank a kapitálových skupin. Ovšem ani poté neměly zahraniční akcionáři volnou ruku, ale byli vázáni syndikátními dohodami. Ostatní české banky převyšovala také výší rezerv a bilančními úhrny.

Po válce Živnobanka překonala svůj provinciální charakter a stala se bankou mezinárodní. Podstatně rozšiřovala poskytované služby a pole své působnosti. Jejím těžištěm ale nadále zůstávalo poskytování úvěrů. Největší význam postupně nabylo oddělení průmyslové. To se staralo o koncernové podniky a účastnilo se nostrifikace. Rostl také počet poboček banky, k jejich největší expanzi došlo v letech 1919 a 1920.

Nejdůležitějším orgánem banky byl výkonný výbor, který rozhodoval o koncernových podnicích, personálním obsazení, další strategii banky apod. Jeho členy byl vrchní ředitel, předseda místopředsedové a dva členové správní rady. Poslední slovo měl ale vždy vrchní ředitel.

Největší expanze dosáhla banka v prvních pěti letech po válce. To samozřejmě souviselo s probíhající nostrifikací. Banka navazovala úvěrová spojení s podniky dříve napojenými na Vídeň. Na úvěrování podniků navazovala i další obchodní spolupráce. Banka často získala kapitálovou účast v podniku a křeslo v jeho správní radě. U nejsilnějších podniků přistupovala Živnobanka k nákupu jejich akcií. Ty pak prodávala svým dceřiným společnostem či spřáteleným firmám, někdy je prodávala i do rukou soukromých českých podnikatelů. Tyto akcie byly u banky často deponovány, čímž s nimi mohla fakticky nakládat.

Sama také kupovala na vídeňské burze akcie nebo celé podniky pracující u nás. Podílela se také na akciování podniků či navyšování jejich akciového kapitálu. V letech 1919-1921 se také věnovala zakladatelské činnosti. Podniky zakládala buď sama nebo za účasti jiné banky. V roce 1921 se především soustředila na nostrifikaci. Získávala spojení na dříve vídeňské podniky, podílela se na jejich finančních transakcích a kapitálovém vybavení. Zaměřila se na chemický, hutní a strojírenský průmysl.

Ani bankovní krize v letech 1923 a 1924 se Živnobanky nijak nedotkla. Pouze vzrostly její pohledávky a poklesly úroky z úvěrů. To ale kompenzovala růstem úroků z cenných papírů. Během konjunktury se soustředila na běžné finanční operace. Poklesla také zakladatelská činnost. Podílela se na zvyšování akciového kapitálu podniků a také se snažila podniky kapitálově propojit. Koncern rozšiřovala jak založenými, tak nostrifikovanými podniky. Roku 1929 se sestával z 66 velkých a středních podniků, mezi nimiž byly např. Spolek pro chemickou a hutní výrobu, Mautnerovy textilní závody, Synthesie, Schoellerovy cukrovarny, Královodvorská cementárna, Poldina huť, Báňská a hutní společnost. V tomto období byl koncern téměř dobudován. Banka také podporovala koncentraci podniků.

Do období krize Živnostenská banka vstoupila s vysokými rezervami i zajištěnými úvěry. Na krizi banka reagovala snížením debetních úroků o 0,5%. Banka také prodlužovala úvěry či poskytovala nové. Řada podniků měla totiž problém se splácením z důvodu poklesu odbytu. Vysoké úvěry poskytla zejména Mautnerovým závodům a firmě Cosmanos. Ke

skutečné finanční krizi došlo po zhroucení Creditanstaltu v květnu 1931. Neustále rostl počet podniků, které nemohly splácet úvěry. Banka využila svých vysokých rezerv k zajištění potřebné likvidity. Postupně začala také půjčovat státu na vysoký úrok. I během krize ale dále svůj koncern rozšiřovala, jednalo se především o podniky, které měl dříve na starosti zkrachovalý Creditanstalt. Omezila ovšem poskytování úvěrů, což vedlo k poklesu investic.

Oživení počínající rokem 1934 vedlo také ke zvyšování svěřených prostředků. Proto banka postupně liberalizovala poskytování úvěrů, jistila se však ručením, a to zejména cennými papíry. Začala také poskytovat státu krátkodobé půjčky na vysoký úrok. Ministerstvo financí totiž nemělo na vybranou, protože státní pokladna zela prázdnotou. Krátkodobé půjčky poskytovala i jiným bankám. Zisky pak investovala do stavby nové budovy.

I v následujícím období Živnobanka dále pokračovala v rozšiřování koncernu a posilování svého vlivu v něm. V tomto období využívala hlavně svých dceřiných společností. Do koncernu také začaly přibývat firmy, které měly během krize finanční potíže a u banky se zadlužily, a podniky, které dříve patřily židovskému kapitálu, který před nacisty utíkal do zahraničí. Banka také nadále posilovala svůj vliv ve Spolku pro chemickou a hutní výrobu, který kapitálově propojila se Synthesií a Explosií. V roce 1936 odkoupila dceřiné společnosti holandského Philips působící v Československu. Dalším větší transakcí byl zisk sladovny Schindler & Stein. Dále podporovala i koncentraci v koncernu, došlo např. k fúzi Tatry Kopřivnice a Ringhofferových závodů. Přestala ale až na výjimky podporovat větší investiční činnost.

Rozšíření koncernu vrcholilo paradoxně těsně před Mnichovem. Na jaře a v létě 1938 jednala banka s Petschky o koupi jejich hnědouhelných dolů. Za 300 milionů Kč získala spolu se Spolkem, Západočeskými kaolinkami, Českou obchodní společností a Rakovnickou šamotkou kolem 50% akcií v Mostecké společnosti pro dobývání uhlí a Severočeských uhelných dolech. Byla to největší transakce jakou Živnobanka provedla. I přes vysokou pořizovací cenu se jí měla velice vyplatit, a navíc se jí podařilo zbavit se největší konkurence v těžbě uhlí, a dosáhnout tak výhodného postavení. Po Mnichovu ale byla donucena tyto podniky prodat německému kapitálu.

Živnobanka se snažila navázat s německým kapitálem přátelské vztahy. Zejména spolupracovala s Dresdner Bank. Stále také doufala, že dojde s Němci k dohodě. V období

před Mnichovem došlo k výměně vrcholného managementu, novým vrchním ředitelem se stal ing. Jan Dvořáček. Ale Jaroslav Preiss neztratil úplně svůj vliv na banku, stal se totiž předsedou správní rady a výkonného výboru. 10. a 11. prosince 1938 banka přesídlila do nové budovy Na Příkopě.

Po Mnichovu docházelo také k hromadnému vybírání vkladů. Banka musela ale především řešit osud podniků v pohraničí. Po obsazení pohraničí banka přišla o celou řadu svých koncernových podniků. Nejprve s nimi úplně ztratila veškeré spojení a do podniků byli dosazeni němečtí důvěrníci, a pak je byla donucena prodat za směšné ceny Němcům. Přišla také o své pobočky v Karlových Varech, Teplicích, Ústí nad Labem, Teplicích a Liberci, přičemž vklady a pohledávky v těchto pobočkách přesáhly 114 milionů Kč. Dále přišla i o pobočku ve Vídni a v Košicích. Zmenšily se tak nejen její bankovní obchody, ale způsobilo jí to i přímé finanční ztráty. Ztráty chtěla banka zmenšit rozšiřováním svých aktivit. I přes veškeré snahy německého kapitálu, nacisté do Živnobanky nikdy nepronikli. Dokázala si udržet svůj český charakter i v tom nejtěžším období, jakým byla německá okupace.

Bezesporu nenajdeme českou banku, která by tak mnoho ovlivňovala naše hospodářské dějiny jako právě Živnostenská banka. Velikostí svého koncernu a politickou silou zdaleka předčí i banky naší současnosti, které navíc opravdu české ani nejsou. Je smutné, že i přes tradici dlouhou více než 130 let, má banka v nejbližší době zaniknout. I když dnešní Živnobanka má s tou meziválečnou společně snad jen jméno.

6. Použitá literatura

6.1. Publikace:

Karásek, K.: *Několik hospodářských problémů: Banky – Měna – diskontní politika – Platební bilance.* Praha, 1926

Kosatík, P.: *Bankéř první republiky. Život a dílo dr. Jaroslava Preisse.* Praha, 1996

Král, V.: *Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945 (I-III).* ČSAV, 1958-1960

Lacina, V.: *Poválečná inflace a deflační politika v Československu v první polovině 20. let dvacátého století.* In: *Měnové systémy na území českých zemí 1892-1993.* Opava-Praha, 1995b

Lacina, V.: *Nostrifikace v prvním desetiletí československé republiky.* In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období.* Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d

Lacina, V.: *Živnostenská banka koncem první Československé republiky.* In: AUC, Philosophica et historica 3-4, Studia historica XLII, 1995d

Lacina, V.: *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR.* Praha, 1994

Lacina, V.: *Úloha Živnostenské banky v československém bankovníctví po vzniku republiky (1918-1923).* ČČH 90, 1992

Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934).* ČsČH 31, 1983

Lacina, V., Hájek, J.: *Od úvěrních družstev k bankovním koncernům.* Historický ústav AV ČR, Praha, 1999

Lacina, V., Pátek, J.: *Dějiny hospodářství v českých zemích od počátku industrializace po současnost.* Svazek III. Období první československé republiky a německé okupace 1918-1945. Karolinum, Praha, 1995

Mervart, J.: *České banky v kontextu světového vývoje.* Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1998

Mervart, J.: *České bankovníctví do roku 1936 : charakteristika, inspirace.* Česká národní banka, Institut ekonomie, 1996

Novotný, J.: *Pokusy zahraničního kapitálu o proniknutí do Živnostenské banky za předmnichovské ČSR.* In: Slezský sborník 81, 1983

- Novotný, J.:** *Úvěrové podmínky a postupy Živnostenské banky v meziválečném období.* In: Hospodářské dějiny – Economic History 20, 1992
- Novotný, J., Šouša, J.:** *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti).* In: Československo a střední Evropa v meziválečném období. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d
- Pátek, J.:** *Československé banky a mezinárodní úvěrový trh.* In: Hospodářské dějiny – Economic History 20, 1992
- Pátek, J.:** *Československo-rakouské kapitálové a kartelové vztahy v letech 1918-1938.* In: Československo a střední Evropa v meziválečném období. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d
- Pimper, A.:** *České obchodní banky za války a po válce.* Praha, 1929
- Půlpán, K.:** *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. II.díl.* Karolinum, Praha, 1993
- Romplová, M., Sládek, Z.:** *České obchodní banky a jejich úloha při tvorbě finančních a kapitálových vztahů ve střední Evropě, zejména vůči Maďarsku.* In: Měnové systémy na území českých zemí 1892-1993. Opava-Praha, 1995
- Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv:** *Dějiny bankovníctví v českých zemích.* Bankovní institut, a. s., 1999

6.2. www stránky:

Živnostenská banka: http://www.zivnobanka.cz/cs/o_bance/historie_a_soucasnost.html

Dodatek A

Tabulka č. A1: Větší české akciové banky v českých zemích v roce 1919

	Bilanční sumy v mil. Kč
Živnostenská banka	5 040,3
Česká průmyslová banka	2 285,1
Moravská agrární a průmyslová banka	1 797,2
Pražská úvěrní banka	1 743,9
Legiobanka	894,2
Agrární banka	886,5
Československá diskontní banka	814,7
Česká banka	601,2
Ústřední banka čes. spořitelén	593,6
hospodářská úvěrní banka	282,2
Pozemková banka	221,8
Plzeňská banka	150,8
Moravsko-slezská banka	147,6
Bohemia	141,0
Všeobecná družstevní banka	136,0
Řeznicko-uzenářská banka	116,0
Záložní ústav v Hradci Králové	111,0
Pivovarská banka	51,8
Moravská lidová banka	42,8
Československá obchodní banka	39,3
Stavební banka	27,1
Středočeská banka Příbram	25,4

Zdroj: Kolařík, J.: Příruční slovník politický a hospodářský. Fr. Borový, Praha, 1948; Ottův obchodní slovník. I. až III. Díl. Praha; Pimper, A.: České obchodní banky před válkou a po válce. A. Neubert, Praha, 1929; Růžička, O.: Banky, jejich vývoj, funkce a politika.

Sdružení peněžního úřednictva, Praha, 1924⁴⁹

⁴⁹ Citováno dle: Mervart, J.: *České bankovníctví do roku 1936 : charakteristika, inspirace*. Česká národní banka, Institut ekonomie, 1996: 34

Tabulka č. A2: Participační klíč členů konsorcia pro úvěrové operace státní za léta 1920-1936

	1920	1922	1925	1929	1934	1936
Živnostenská banka	27,06	19,5	12 4/8	12,0	17 3/8	15,9
Česká banka Union	10,20	12,0	11 1/8	9 6/8	6 5/8	6,1
Česká průmyslová banka	17,23	12,5	9 6/8	7 3/8	3 3/8	3,1
Pražská úvěrová banka Poté Anglo-Pragobanka	11,28	8,0	5 6/8	4 3/8	4 1/8	3,7
Anglobanka	-	-	-	5 3/8	-	-
Moravská agrární a průmyslová banka Poté Moravská banka	8,12	12,0	6 6/8	5 4/8	2 3/8	2,2
Česká eskomptní banka a úvěrní ústav	5,95	14,5	11 1/8	10 2/8	8 3/8	5,3
Agrární banka	5,15	5,5	3,0	2 3/8	2 6/8	2,6
Slovenská banka	5,41	7,5	4,0	3,0	1 1/8	1,0
Sporobanka	3,6	2,5	6,0*	6,0	6,0	6,0
Legiobanka	-	-	-	-	5,0	3,6
Banka pro průmysl a obchod Dříve „Länderbanka“	-	-	-	-	7 1/8	6,6
Česká banka	-	-	-	-	1 6/8	1,6
Německá agrární a průmyslová banka	-	-	-	-	-	1,5
Všeobecná družstevní banka	-	-	-	-	-	0,4
Poštovní úřad šekový Později Poštovní spořitelna	-	-	20,0*	20,0	20,0	20,0
Zemská banka	6,0*	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Hypoteční banka česká	-	-	4,0*	4,0	4,0	4,0
Svaz záložen	-	-	-	-	-	3,0
Městská spořitelna pražská	-	-	-	4,0	4,0	4,0
Ústřední jednota hospodářských družstev	-	-	-	-	-	3,4

*pevný klíč

Zdroj: *Participační klíč konsorciálních bank z let 1919-1936*. A ČNB, fond ŽB, S VI/a-38⁵⁰

⁵⁰ Citováno dle: Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 248

Tabulka č. A3: Vývoj akciového kapitálu, rezerv a bilančních úhrnů Živnostenské banky v letech 1918-1937 (v mil. Kč)

Rok	Akciový kapitál	Rezervy	Bilanční úhrn
1918	12	40	1779
1922	200	114	5269
1925	200	132	4845
1929	300	383	5676
1933	240	347	4902
1938	240	349	5394

Zdroj: *Výroční zprávy Živnostenské banky za léta 1918, 1922, 1929, 1933, 1938*; Kašpar, J.: *Československé bursovní papíry 1938-1939*. Praha, 1938: 130⁵¹

Tabulka č. A4: Bilanční úhrn předních komerčních bank v Československu v letech 1922-1937

Banka	Bilanční úhrn			
	1922	1925	1929	1937
Živnostenská banka	5 269	4 845	5 676	5 362
Anglo-Pragobanka	3 108	3 447	4 509	3 385
Česká eskomptní banka	2 867	3 208	4 397	2 633
Česká banka Union	602	350	4 404	2 977
Česká průmyslová banka	2 743	2 299	2 448	1 723
Banka pro obchod a průmysl	1 390	1 352	1 966	1 331
Moravská banka	1 731	1 271	1 915	2 085
Banka čsl. legií	703	796	1 019	1 295
Slovenská banka	597	507	692	508
Agrární banka	1 357	861	913	1 070

Zdroj: *Statistická příručka RČs, Praha. 1932*; Kašpar, J.: *Československé bursovní papíry*. Praha, 1927, 1936, 1938; Pimper, A.: *České obchodní banky za války a po válce*. Praha, 1929: 252, 260, 347⁵²

⁵¹ Citováno dle: Vencovský, F., Jindra, Z., Novotný, J., Půlpán, K., Dvořák, P., a kolektiv: *Dějiny bankovníctví v českých zemích*. Bankovní institut, a. s., 1999: 300

⁵² Citováno dle: Lacina, V., Pátek, J.: *Dějiny hospodářství v českých zemích od počátku industrializace po současnost*. Svazek III. Období první československé republiky a německé okupace 1918-1945. Karolinum, Praha, 1995: 108

Tabulka č. A5: Akciový kapitál a rezervy předních komerčních bank v Československu v letech 1922-1937

Banka	Akciový kapitál				Rezervy			
	1922	1925	1929	1937	1922	1925	1929	1937
Živnostenská banka	200	200	300	240	114	132	383	352
Anglo-Pragobanka	245	220	235	120	98	146	140	18
Česká eskomptní banka	175	200	250	130	119	148	256	69
Česká banka Union	60	60	200	150	14	8	187	75
Česká průmyslová banka	210	210	210	100	59	78	71	16
Banka pro obchod a průmysl	80	120	160	120	40	78	103	78
Moravská banka	120	120	120	70	-	87	90	11
Banka čsl. legií	70	70	70	70	26	32	64	65
Slovenská banka	70	70	70	32	45	47	47	6
Agrární banka	60	60	60	60	27	28	30	36

Zdroj: *Statistická příručka RČs.* Praha, 1932; Kašpar, J.: *Československé bursovní papíry.* Praha, 1927, 1936, 1938; Pimper, A.: *České obchodní banky za války a po válce.* Praha, 1929: 252, 260, 347⁵³

Tabulka č. A6: Úvěrování jednotlivých typů firem Živnostenskou bankou

Typ firmy	Počet úvěrů	%
Akciové společnosti	3 381	42,7
Soukromé společnosti	2 996	37,8
Komanditní společnosti	488	6,2
Společnosti s ručením omezeným	447	5,6
Jiné	414	5,2
Družstva	199	2,5

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti).* In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období.* Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d :101

⁵³ Citováno dle: Lacina, V., Pátek, J.: *Dějiny hospodářství v českých zemích od počátku industrializace po současnost.* Svazek III. Období první československé republiky a německé okupace 1918-1945. Karolinum, Praha, 1995: 107

Tabulka č. A7: Počty klientů a povolených úvěrů

Celkový počet firem a jednotlivců 2224	100%
Z toho koncernových podniků 114	5,1 %
Celkový počet firem a jednotlivců ČSR I 832	100%
Z toho koncernových podniků 107	5,8%
Celkový počet firem a jednotlivců v zahraničí 392	100%
Z toho koncernových podniků 7	1,8%
Celkový počet povolených úvěrů 7925	100%
Z toho koncernovým podnikům 1 864	23,5 %

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 96

Tabulka č. A8: Kontakty Živnostenské banky s jednotlivými typy firem

Typ firmy	Celkově		Na území ČSR		V zahraničí	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Soukromé firmy	1 218	54,8	1 061	57,7	157	40,1
Akciové společnosti	514	23,1	337	18,4	177	45,2
Komanditní společnosti	163	7,3	119	6,5	44	11,2
Společnosti s ručením omezeným	148	6,7	142	7,8	6	1,5
Družstevní podniky	109	4,9	106	5,8	3	0,8
Jiné	72	3,2	67	3,7	5	1,3

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 98

Tabulka č. A9: Vztah Živnostenské banky k jednotlivým odvětvím průmyslu, obchodu i soukromníkům

Odvětví	Celkově		Na území ČSR		V zahraničí	
	Počet firem	%	Počet firem	%	Počet firem	%
Banky a spořitelny	347	15,6	194	10,6	153	39
Textilní průmysl	194	8,7	166	9,1	28	7,1
Zemědělství, lesnictví	172	7,7	145	7,9	27	6,9
Stavební průmysl	128	5,8	125	6,8		
Strojírenský průmysl	127	5,7	119	6,5	8	2
Obchod s potravinami	123	5,5	98	5,3	25	6,4
Potravinářský průmysl	109	4,9	99	5,4	10	2,6
Dřevařský průmysl	80	3,6	69	3,8	11	2,8
Chemický průmysl	79	3,6	74	4,0	5	1,3
Obchod textilem	69	3,1	56	3,1	13	3,3
Obchod železem a ocelí	59	2,7	51	2,8	8	2
Průmysl nápojů	51	2,3	51	2,8		
Průmysl kožedělný, výroba obuvi	50	2,2	44	2,4	6	1,5
Průmysl papírenský a polygrafický	48	2,2	41	2,2	7	1,8
Obchod dřevem	44	2,0	32	1,7	12	3,1
Průmysl elektrotechnický	40	1,8	38	2,1		
Cukrovarnický průmysl	36	1,6	31	1,7	5	1,3
Obchod kůžemi a botami	34	1,5	16	0,9	28	4,6
Průmysl báňský a metalurgický	34	1,5	27	1,5	7	1,8
Pivovary a sladovny	31	1,4	30	1,6		
Obchod strojírenskými výrobky	30	1,3	30	1,6		
Průmysl skla a porcelánu	22	1,0	20	1,1	2	0,5
Obchod chemickými výrobky	22	1,0	18	1,0	4	1,0
Dopravní firmy	21	0,9	20	1,1		
Průmysl zábavní (hotely,	15	0,7	14	0,8		

restaurace)						
Ropný průmysl	14	0,6	12	0,7	2	0,5
Export, import	11	0,5	9	0,5	2	0,5
Soukromé osoby	137	6,2	118	6,4	19	4,8

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d. 97

Tabulka č. A10: Tabulka vlastního jmění, obrátů a zisků (v Kč)

Rok	Akc. kapitál	Rez. fondy	Vklady	Celkový obrat	Čistý zisk
1918	120 000 000	40 304 821	401 470 056	1 779 343 731	10 431 932
1923	200 000 000	148 413 047	2 971 887 474	4 907 020 246	50 461 354
1925	200 000 000	177 374 384	1 636 061 317	4 597 857 772	41 312 465
1928	200 000 000	326 071 634	1 837 946 360	5 296 753 259	43 829 750
1933	240 000 000	432 312 305	2 169 162 416	4 904 853 473	17 224 137
1937	240 000 000	442 704 718	2 474 429 069	5 362 327 581	23 821 026

Zdroj: AČNB, ŽB, S II/c, *Výroční zprávy Živnostenské banky, 1918 – 1938*⁵⁴

Tabulka č. A11: Geografické rozložení úvěrů povolených Živnostenskou bankou

Země	Počet úvěrů	%
ČSR	7 042	88,9
Rakousko	485	6,1
Jugoslávie	85	1,1
Itálie	67	0,8
Německo	44	0,6
Maďarsko	38	0,5

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 98

⁵⁴ Citováno dle: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha 1996d: 96

Tabulka č. A12: Geografické rozložení firem spojených s Živnostenskou bankou

Země	Celkově		Specificky v zahraničí	
	Počet	%	Počet	%
Československo	1 832	82,4	—	—
Rakousko	183	8,2	183	46,7
Itálie	41	1,8	41	10,5
Jugoslávie	40	1,8	40	10,2
USA	22	1,0	22	5,6
Německo	20	0,9	20	5,1
Maďarsko	15	0,7	15	3,8
Švýcarsko	14	0,6	14	3,6
Holandsko	9	0,4	9	2,3
Turecko	5	0,2	5	1,3
Řecko	5	0,2	5	1,3
Rumunsko	4	0,2	4	1,0
Norsko	3	0,1	3	0,8

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: Československo a střední Evropa v meziválečném období. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d :98-99

Tabulka č. A13: Úvěry Živnostenské banky jednotlivým odvětvím průmyslu, živnostem i soukromníkům

Odvětví	Počet úvěrů	%
Banky a spořitelny	1 548	19,5
Textilní průmysl	1 328	16,8
Strojírenský průmysl	582	7,3
Stavební průmysl	363	4,6
Zemědělství, lesnictví	338	4,3
Obchod potravinami	309	3,9
Průmysl papírenský a polygrafický	268	3,4

Chemický průmysl	251	3,2
Cukrovarnický průmysl	250	3,2
Potravinářský průmysl	248	3,1
Děvařský průmysl	211	2,7
Průmysl skla a porcelánu	208	2,6
Obchod železem a ocelí	194	2,4
Průmysl báňský a metalurgický	189	2,4
Ropný průmysl	175	2,2
Průmysl nápojů	164	2,1
Elektrotechnický průmysl	155	2,0
Průmysl kožedělný, výroba obuvi	147	1,9
Obchod textilem	134	1,7
Obchod strojírenskými výrobky	77	1,0
Družstva	74	0,9
Obchod dřevem	70	0,9
Pivovary a sladovny	63	0,8
Doprava	59	0,7
Obchod kůžemi a obuvi	59	0,7
Obchod chemickými výrobky	52	0,7
Export, import	37	0,5
Soukromé osoby	193	2,4

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d. 100-101

Tabulka č. A14: Měna používaná v úvěrových operacích banky

Měna	Počet úvěrů	%
KČ	5 596	70,6
US \$	800	10,1
Lstg	501	6,3
Ö.s.	266	3,4
FRFC.	117	1,5
LIT	83	1,0
HFL	76	1,0
DINAR	65	0,8

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 102

Tabulka č. A15: Způsoby krytí úvěrů Živnostenskou bankou

Způsoby krytí	Počet úvěrů	%
Akcepty, krycí akcepty	1 133	14,3
Obligace, pokladniční poukázky, směnky	694	8,8
Efekty a státní papíry	629	7,7
Hotovostí	363	4,6
Vklady	357	4,5
Zbožím, skladními listy	304	3,8
Cese pohledávek, rimesy	222	2,8
Záruky firem	211	2,7
Záruky institucí (úřadů)	123	1,6
Depoty	115	1,5
Záruky bank	79	1,0
Složení akcií	62	0,8
Hypotéky	60	0,8
Zástavní listy, dokumenty	60	0,8
Účasti na zástavních listech	37	0,5
Záruky společností a zpětné ručení	36	0,5

Nekryto	1 311	16,5
Neurčeno	2 064	26,0

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 102

Tabulka č. A16: Typy úvěrů Živnostenské banky firmám i soukromníkům

Typy úvěrů	Počet úvěrů	%
Záruční úvěr, kauční úvěr	1 148	14,5
Kontokorent, akreditiv	1 138	14,4
Eskont, reeskont	951	12,0
Rimesový úvěr	812	10,2
Rembourzní úvěr (+ zvýšení)	759	9,6
Prolongace úvěru	610	7,7
Zvýšení úvěru	493	6,2
Zápůjčky v hotovosti	244	3,1
Neoznačený úvěr	203	2,6
Terminovaný (přechodný) úvěr	200	2,5
Devizové operace	154	1,9
Neurčeno	129	1,6
Předkupní úvěr	127	1,6
Překračování úvěrů všech typů	108	1,4
Celní garance	101	1,3
Lombardní úvěr	87	1,1
Devizový úvěr	82	1,0
Kampaňový (sezonní) úvěr	79	1,0
Interní úvěr	62	0,8
Daňový úvěr	48	0,6
Konsorciální úvěr	47	0,6
Reportní úvěr	45	0,6

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 103

Tabulka č. A17: Vazby Živnostenské banky ke koncernovým podnikům. Tab. a

Odvětví	Počet firem	%
Průmysl báňský a metalurgický	17	14,9
Průmysl strojírenský	13	11,4
Průmysl chemický	12	10,5
Textilní průmysl	10	8,8
Potravinářský průmysl	9	7,9
Obchod železem a ocelí	9	7,9
Cukrovarnický průmysl	6	5,3
Průmysl nápojů	5	4,4
Průmysl elektrotechnický	4	3,5
Průmysl skla a porcelánu 4	4	3,5
Ropný průmysl 4	4	3,5
Průmysl papírenský a polygrafický	4	3,5
Banky, spořitelny	3	2,6
Pivovary a sladovny	3	2,6
Dopravní firmy	3	2,6
Stavební průmysl 2	2	1,8
Dřevařský průmysl	2	1,8
Zemědělství a lesnictví	1	0,9
Obchod potravinami	1	0,9
Průmysl kožedělný a obuvnický	1	0,9

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 99

Tab. b

Typ firmy	počet	%
Akciové společnosti	104	91,2
Společnost s ručením omezeným	6	5,3
Komanditní společnost	4	3,5

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 99

Tab.c

Země	Počet	%
ČSR	107	93,9%
Rakousko	6	5,3%
Jugoslávie	1	0,9 %

Zdroj: Novotný, J., Šouša, J.: *Úvěrování československého průmyslu bankami. (Živnostenská banka a její klienti)*. In: *Československo a střední Evropa v meziválečném období*. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3/1994, Praha, 1996d: 100

Tabulka č. A18: Koncernové podniky Živnostenské banky a její kapitálová účast v nich roku 1930

Název podniku	Nominální hodnota akcií v tis. Kč
Česká společnost pro průmysl cukerní v Praze	10 604
Cukrovary Schoeller a spol.	23 220
První chorvatsko-slavonská akciová společnost pro průmysl cukerní v Osijeku	1 084
Báňská a hutní společnost	10 080
Severní dráha Ferdinandova	.
Česká obchodní společnost	9 854
Rosická báňská společnost	5 026

Pražská železářská společnost	34
Českomoravská-Kolben-Daněk	41 143
Poldina huť	7 000
Válcovny Mannesmannových trub	
Chomutov	3 000
Moravia, akciová společnost pro průmysl	
železářského zboží a obchod v Brně	495
Spojené továrny hospodářských strojů	
Fr. Melichar-Umrath a spol.	2 250
Ostrak	1 986
Válcovny kovů, akciová společnost v	
Ostravě-Přívoze	898
Kovodělné závody Stabenov	180
Ferovia	1 357
„Telegrafia“, československá továrna na	
telegrafy a telefony	1 700
„Runa“, akciová společnost pro kovy	1 382
J. Roth, Továrna na patrony a výbušniny	664
Spolek pro chemickou a hutní výrobu	5 134
„Solo“, spojené akciové československé	
sirkárny a lučební továrny	1 200
Československé továrny na dusíkaté látky	502
Explosia, československá akciová společnost	
na látky výbušné	2 947
Synthesia, chemické továrny	2 129
Fantovy závody	584
Bantlinovy chemické továrny Perečín	1 759
Žiliňská továrna na cellulozu	90
Ružomerská továrna na cellulozu a papír	616
Zemědělské akciové továrny „Amylon“	.
Český Plzeňský akciový pivovar	7680
Julius Meisl	257
Akciová společnost pro průmysl mléčný	

v Praze	1 550
První česká továrna na šunky A. Chmel	1 621
Mautnerovy textilní závody	7 500
Cosmanos	5 553
Akciové textilní závody Jan Hernych a syn	3 799
Akciová společnost továren na fezy ve Strakonicích	.
Česká továrna na umělé hedváby systém Elberfeld	3 798
Priadelňa umelého hedvábu Senice	.
Výroba koberců systém Banya	3 643
Západočeské továrny kaolinové a šamotové a slovenské závody magnesitové	4 254
Rakovnické a poštorenské keramické závody	3 888
Králodvorská cementárna	1 166
Slovenské akciové cihelny v Hodoníně	3 738
Thonet-Mundus, spojené československé továrny na nábytek z ohýbaného dřeva	653
Plama, ústřední prodejna továren na zápalky	1 000
Československé plavební akciové společnosti labské	3 881
Remorkáže na Vltavě a Labi	121
Československá akciová plavební společnost dunajská	2 352
Moldavia-Generali, akciová pojišťovna v Praze	6 975
„Sekuritas“ akciové pojišťovny v Praze	6 020
První česká zajišťovací banka v Praze	738
Jugoslavska banka, dloničarsko družstvo v Záhřebu	8 565
Bank für auswärtigen Handel, Berlín	8 537
Akciová společnost pro obchod s cukrem	5 000
Obchod uhlím Živnostenské banky	5 000

V letech 1932 a 1933 se Živnostenská banka účastnila rozsáhlé repatriace akcií lihovarnického průmyslu, takže roku 1933 patřily do jejího koncernu ještě:	
Akciová společnost pro liliový průmysl v Mor. Ostravě	6 150
Kralupská průmyslová lihovarnická společnost	.
Kolínské akciové továrny na vyrábění a čištění lihu a drasla v Praze	1 867
Mostecká továrna na výrobu lihu a drasla v Praze	.
František Xav. Brosche a syn v Praze	2 176
Pardubická rafinerie lilíu, továrna na likéry a octovou trest'	.

Zdroj: Lacina, V.: *Živnobanka a její koncern v letech velké hospodářské krize (1928-1934)*.

ČsČH 31, 1983: 374-375